

CRNA GORA
ZAŠTITNIK LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA

ALTERNATIVNI IZVJEŠTAJ
ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE
O
DRUGOM I TREĆEM PERIODIČNOM IZVJEŠTAJU CG
O
PRIMJENI KONVENCIJE UJEDINJENIH NACIJA O PRAVIMA DJETETA

Podgorica, jun 2017. godina

SADRŽAJ

UVOD	5
I OPŠTE MJERE PRIMJENE	6
1.1. Zakonodavstvo	6
1.2. Koordinacija.....	7
1.3. Nacionalni plan akcije za djecu	8
1.4. Nezavisni monitoring	8
1.5. Opredjeljivanje sredstava	10
1.6. Prikupljanje podataka	11
1.7. Informisanje i podizanje svijesti	11
1.8. Obuka.....	12
1.9. Saradnja sa civilnim društvom.....	12
II DEFINICIJA DJETETA	13
III OPŠTA NAČELA	14
3.1. Nediskriminacija	14
3.2. Najbolji interes djeteta	14
3.3. Poštovanje stavova djeteta.....	15
VI GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE	16
4.1. Registracija rođenja.....	16
4.2. Mučenje i drugo okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje	17
4.3. Tjelesno kažnjavanje.....	17
V PORODIČNO OKRUŽENJE I ALTERNATIVNO ZBRINJAVANJE	18
5.1. Porodično okruženje.....	18
5.2. Djeca lišena porodičnog okruženja.....	19
5.3. Usvojenje.....	20
5.4. Zlostavljanje i zanemarivanje	21
VI OSNOVNO ZDRAVLJE I DOBROBIT	22
6.1. Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju	22
6.2. Zdravlje i zdravstvene usluge	24
6.3. Dojenje	25
6.4. Zdravlje adolescenata	26
6.5. Hiv/Aids	26
6.6. Standard života	27
VII OBRAZOVANJE, SLOBODNO VRIJEME I KULTURNE AKTIVNOSTI.....	28
7.1. Obrazovanje, uključujući i stručno obrazovanje i usmjeravanje	28
VII POSEBNE MJERE ZAŠTITE	29
8.1. Djeca azilanti i djeca izbjeglice/raseljena lica	29
8.2. Ekonomska eksploatacija uključujući i rad djece i djecu na ulici.....	30
8.3. Djeca na ulici	30
8.4. Seksualna eksploatacija i zlostavljanje.....	31
8.5. Prodaja, trgovina i otmica	32

8.6. Sos telefoni.....	33
8.7. Administracija maloljetničkog pravosuđa.....	33
IX Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji	34
X Fakultativni protokol uz konvenciju o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima.....	35
IZVJEŠTAJ ZLATNIH SAVJETNIKA ZAŠTITNIKA LJUDSKIH PRAVA I SLOBODA CRNE GORE O IMPLEMENTACIJI PREPORUKA UN KOMITETA ZA PRAVA DJETETA	36

UVOD

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore (u daljem tekstu: Zaštitnik) je nezavisna i samostalna institucija, osnovana 2003. godine, koja između ostalih poslova obavlja i poslove koji se odnose na **zaštitu i promociju prava djeteta**.

U periodu od 01.01.2010. godine do 01.01.2017. godine u radu Zaštitnika iz oblasti prava djeteta bilo su 684 predmeta (formirana po pritužbama i sopstvenim inicijativama – ex officio). Posmatrano po godinama evidentan je trend rasta, koji je izraženiji u posljednjim godinama, a što je posljedica sve veće vidljivosti i uloge Zaštitnika u zaštiti prava djeteta ali i izazova u ostvarivanju prava djeteta. Tokom izvještajnog perioda Zaštitnik je davao mišljenja na predloge zakona i inicirao izmjene i dopune važećih zakonskih rješenja.

Aktivnosti koje sprovodimo ogledaju se i u obilascima obrazovnih, zdravstvenih ustanova, ustanova za brigu i smještaj djece i dnevnih centara, provjeravanjem uslova rada sa djecom i uslova njihovog boravka, kao i kvaliteta sprovođenja programa i tretmana djece. Redovno se realizuju edukativno-promotivne radionice u obrazovnim ustanovama i ustanovama u kojima borave djeca.

Znatan dio našeg rada odnosio se na kontinuirani i intenzivan neposredni rad sa djecom, sprovodeći aktivnosti definisane kampanjama “Obrati se Zaštitniku” i “Djeco pišite Ombudsmanu”, kao i kroz aktivnosti Mreže Zlatnih savjetnika. U cilju približavanja djeci i ostvarivanja direktne komunikacije sa njima, Zaštitnik u okviru svoje aktuelne internet stranice ima poseban dio namjenjen djeci, kao i Blog putem kojeg mu se djeca direktno obraćaju, podnose pritužbe, postavljaju pitanja, ukazuju na probleme i daju predloge. Osim toga, na aktuelnoj društvenoj mreži Facebook otvorena je grupa „Djeco pišite Ombudsmanu“ preko koje je unaprijeđena redovna i direktna komunikacija sa djecom. Takođe, u okviru zvanične internet stranice formiran je i odeljak „Hrabro sanduče“ kao još jedna mogućnost da nam se djeca obraćaju.

Ovo je drugi Izvještaj koji Zaštitnik podnosi Komitetu za prava djeteta UN-a, o poštovanju prava djeteta u Crnoj Gori, primjeni Konvencije i njenih Protokola i primjeni preporuka Komiteta datih Crnoj Gori 2010 godine. Izvještaj je urađen na osnovu našeg poznavanja stanja prava djece, pritužbi dobijenih od djece i roditelja, kontakata sa djecom i njihovih mišljenja, kontakata sa ekspertima, praktičarima i organizacijama civilnog sektora.

Ovaj Izvještaj prati strukturu državnog Izvještaja koji je Komitetu dostavljen oktobra 2015. godine. Sa mnogim navodima iz državnog Izvještaja smo saglasni, a naše primjedbe se odnose na one djelove koji nijesu u skladu sa saznanjima i stavovima Zaštitnika.

Posmatrano u cjelini, može se zaključiti da je ostvaren određeni napredak u oblasti prava djeteta u CG, kao i ispunjenju preporuka Komiteta, ali su i dalje prisutne slabosti i razlike u ostvarivanju prava djece: sjever-jug, selo – grad i u pogledu ostvarivanja prava ranjivih kategorija djece. U tom smislu Zaštitnik podnosi ovaj Izvještaj kao nezavisana i samostalna institucija o stanju prava djece u Crnoj Gori, sa preporukama.

Uz ovaj Izvještaj prilažemo i Izvještaj koji su uradila djeca Zlatni savjetnici Zaštitnika, a koji je nastao u konsultativnom procesu uz podršku Save the Children-a.

Akti Zaštitnika navedeni u izvještaju (mišljenja, inicijative, istraživanja, godišnji i posebni izvještaji) nalaze se na sajtu Institucije www.ombudsman.co.me. Izrazi koji su u ovom Izvještaju upotrijebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju iste izraze u ženskom rodu.

I OPŠTE MJERE PRIMJENE

(Čl.4, 42 i 44, stav 6 Konvencije)

1.1. Zakonodavstvo

(Preporuka Komiteta, stav 6, 2010, Državni izvještaj, stavovi 5-7)

U izvještajnom periodu je ostvaren značajan napredak u pogledu usaglašavanja nacionalnog zakonodavstva sa Konvencijom o pravima djeteta, ali primjena zakona nije na zadovoljavajućem nivou.

Zapažene su i nejasnoće u pogledu nadležnosti i obaveza u primjeni propisa između nacionalnog i lokalnog nivoa.

Nerijetko se događa da zakoni i podzakonska akta koji se tiču djece i njihovih prava, kod profesionalaca koji ih u praksi primjenjuju stvaraju nedoumice i nejasnoće iz razloga što su suprotstavljeni i neusklađeni u potrebnoj mjeri.

Zabrinjava praksa donošenja zakona i podzakonskih akata uz obrazloženje da nijesu potrebna finansijska sredstva za njihovu implementaciju, a što u praksi onemogućava njihovu dosljednu primjenu.

U skladu sa nadležnostima, Zaštitnik je dao: Mišljenje na Predlog Zakona o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona (2015), Mišljenje na Nacrt Zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti (2016) i Inicijativu za Izmjene i dopune Zakona o vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama (2016).

Zaštitnik preporučuje:

1. Obezbijediti dosljednu primjenu usvojenih zakona koji se odnose na djecu, sa posebnim naglaskom na obezbjeđenje dovoljnih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa;
2. Uraditi analizu zakona sa aspekta jasnog definisanja nadležnosti nacionalnog i lokalnog nivoa kako bi se osigurala njihova dosljedna primjena;
3. Osigurati da se prilikom donošenja zakona i podzakonskih akata izvrši procjena uticaja na ostvarivanje prava djeteta;
4. Osigurati da se prilikom donošenja zakona i podzakonskih akata uradi cjelovita analiza neophodnih ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa za adekvatnu primjenu zakonskih rješenja;
5. Ustanoviti mehanizam primjene III Opcionog protokola o komunikacijskim procedurama.

1.2. Koordinacija

(Preporuka Komiteta, stav 8, 2010, Državni izvjestaj, stav 8)

Zaključkom Vlade, br.06-486/2 od 14. marta 2013. godine, pozicije savjetodavnih tijela su promijenjene na način da umjesto da ih obrazuje Vlada to čine resorna ministarstva. Time su značaj i uloga Savjeta za prava djeteta umanjeni. Naime, pozicioniranje Savjeta kao tijela kojeg obrazuje ministar rada i socijalnog staranja, a ne Vlada CG, u bitnom mijenja i njegovu poziciju, a koju bi ovo tijelo trebalo da ima. Primjetna je nekonzistentnost u radu Savjeta.

Takođe, zapaža se da struktura Savjeta predviđa učešće samo jednog djeteta – kao člana, što ne omogućava kvalitetnu participaciju i izražavanje stavova djece vezanih za pitanja koja ih se tiču. Nejasan je i model izbora djeteta koje participira u radu Savjeta. Ne postoji model konsultacija sa djecom o pitanjima kojima se Savjet bavi.

Zaštitnik preporučuje:

1. Vratiti poziciju Savjeta za prava djeteta, tako da bude stručno savjetodavno tijelo Vlade CG, čiji stavovi će se uvažavati i koje će imati aktivno učešće u donošenju politika vezanih za djecu kao i za praćenje primjene strateških dokumenata u oblasti prava djeteta;
2. Obezbijediti veće učešće djece u radu Savjeta za prava djeteta;
3. Osigurati mehanizam koji će obezbijediti aktivnu i kvalitetnu participaciju djece u radu Savjeta;
4. Obezbijediti dovoljno ljudskih, tehničkih i finansijskih resursa da Savjet može izvršavati svoj mandat.

1.3. Nacionalni plan akcije za djecu

(Preporuka Komiteta, stav 10, 2010, Državni izvjestaj, stav 9)

U junu 2013. godine Vlada Crne Gore je usvojila Nacionalni plan akcije za djecu (NPAD) za period 2013-2017, kojim je definisana opšta politika zemlje prema djeci kroz identifikovanje osnovnih problema te prepoznatih mehanizama kako bi se postavljeni ciljevi ostvarili u oblastima: građanskih prava i sloboda, socijalnoj zaštiti, obrazovanju, zdravstvenoj zaštiti, posebnim mjerama zaštite i dr.

Nije obezbijeden efikasan i djelotvoran mehanizam za odgovarajuću primjenu i praćenje postignuća koja bi poslužila kao dobra osnova za planiranje i prioritizaciju budućih aktivnosti.

U izvještajnom periodu donijet je veliki broj strateških dokumenata koji se u većoj ili manjoj mjeri odnose i na djecu. Nejasan je mehanizam usaglašavanja novih strateških dokumenata sa prioritetima koji su postavljeni NPAD-om.

U implementaciji usvojenog NPAD-a i drugih strateških dokumenata koji se odnose na djecu, najveći problem je nedovoljno razumijevanje njihove suštine od strane državne administracije, kao i nedovoljna usklađenost sa realnim finansijskim sredstvima neophodnim za njihovu realizaciju.

Zaštitnik preporučuje:

1. Obezbijediti mehanizam koji će omogućiti da donošenje novih strateških dokumenata bude usaglašeno sa ciljevima i prioritetima definisanim NPAD-om;
2. Ustanoviti mehanizam redovnog praćenja i izvještavanja o napretku u ostvarivanju NPAD-a koji će sadržati kvalitetnu analizu i smjernice za unapređenje;
3. Obezbijediti da Izvještaji o napretku budu promovisani kako bi bili dostupni javnosti i generisali se interesi različitih aktera sa ciljem unapređenja ostvarivanja NPAD-a i prava djece u širem smislu;
4. Unaprijediti koordinaciju aktivnosti relevantnih subjekata u domenu planiranja i praćenja efekata programskih i strateških ciljeva NPAD.

1.4. Nezavisni monitoring

(Preporuka Komiteta, stav 12, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 10-13)

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore je nezavisna i samostalna institucija koja na načelima pravde i pravičnosti, preduzima mjere za zaštitu ljudskih prava i sloboda zajemčenih Ustavom, zakonom, potvrđenim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima i opšte prihvaćenim pravilima međunarodnog prava kad su povrijeđena aktom, radnjom ili

nepostupanjem državnih organa, organa državne uprave, organa lokalne samouprave i lokalne uprave, javnih službi i drugih nosilaca javnih ovlaštenja, kao i sprovođenje mjera za sprječavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja i mjere za zaštitu od diskriminacije. Zaštitnik ima četiri zamjenika. Zamjenik obavlja poslove iz nadležnosti Zaštitnika u skladu sa unutrašnjim rasporedom poslova kojim se obezbjeđuje specijalizovanost, a naročito za: zaštitu prava lica lišenih slobode u cilju prevencije mučenja i drugih oblika surovog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja, zaštitu prava pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, **zaštitu i promociju prava djeteta**, zaštitu prava lica sa invaliditetom, rodnu ravnopravnost i zaštitu od diskriminacije.

Djelatnost obavlja u skladu sa Ustavom Crne Gore i Zakonom o Zaštitniku ljudskih prava i sloboda ("Službeni list Crne Gore", br. 42/11, 32/14 i 21/17). Shodno Zakonu, Pravilima o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore iz 2014. godine ("Službeni list Crne Gore" br. 32/14) i Pravilniku o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Službe Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, definisana su četiri sektora specijalizovanosti Zaštitnika od kojih je jedan – **oblast dječjih prava, prava mladih i socijalnog staranja**. Ovim sektorom rukovodi zamjenik Zaštitnika kojeg imenuje Skupština Crne Gore, na predlog Zaštitnika, na period od šest godina. Poslove iz oblasti dječjih prava, prava mladih i socijalnog staranja, osim zamjenice Zaštitnika, obavljaju još 4 izvršioca.

Institucija donosi godišnji plan rada za oblast dječjih prava, prava mladih i socijalnog staranja koji sadrži: zaštitu individualnih prava i interesa djece, sveobuhvatnu zaštitu prava i interesa djece, uvid u način ostvarivanja brige o djeci smještenoj izvan porodice, promociju prava djece, među institucionalnu i međunarodnu saradnju. O stanju prava djece i konkretnim rezultatima izvještava se u okviru godišnjeg Izvještaja o radu Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore (posebno poglavlje), koji se razmatra u Skupštini Crne Gore. Sačinjeni su i posebni izvještaji: **Posebni izvještaj o dječjem prosjačenju "Naučimo ih nešto drugo" (2011); Izvještaj o seksualnom iskorišćavanju djece (2011); Poseban izvještaj o stanju ljudskih prava mentalno oboljelih lica smještenih u ustanovama (2011); Zloupotreba djece putem interneta (2013); Izvještaj o rezultatima sprovedenih istraživanja o zaštiti djece od eksploatacije (2013); Postupanje policije sa djecom (2014)**; koji su razmatrani u Skupštini CG.

U cilju ostvarivanja participacije djece u radu Zaštitnika formirana je Mreža Zlatnih savjetnika 2014.godine. Na osnovu javnog poziva odabrana su djeca - Zlatni savjetnici. Cilj Mreže zlatnih savjetnika je da okupi zainteresovanu djecu Crne Gore, koja će učestvovati u radu Zaštitnika, tako što će biti u direktnoj komunikaciji sa predstavnicima Institucije i svojim idejama, predlozima, sugestijama i stavom učestvovati u zaštiti i unapređenju dječjih prava. Mrežu čini 12 članova uzrasta od 11 do 17 iz različitih gradova. Mreža Zlatnih savjetnika tokom godine aktivna je u radu i postupanju Zaštitnika kroz redovne sastanke, intenzivan rad na internom elektronskom forumu i povremene kreativno-edukativne radionice. Teme kojima se do sada Zaštitnik sa Mrežom zlatnih savjetnika bavio odnosile su se na: zdravstvenu zaštitu u Crnoj

Gori, aktivizam djece i mladih, dječju participacije i inkluzivno obrazovanje, nasilje nad djecom i među djecom i dr.

Radi neposredne komunikacije sa djecom formirana je Facebook grupa **Djeco pišite ombudsmanu** i otvoren **Blog**. Na sajtu institucije otvoreno je i **Hrabro sanduče** putem kojeg se mogu obratiti djeca i anonimno.

U 2016.godini postupak Akreditacije Zaštitnika kod Međunarodnog koordinacionog komiteta nacionalnih institucija (GANHRI) za zaštitu ljudskih prava okončan je dodjeljivanjem ocjene - statusa "B".

Zaštitnik preporučuje:

1. Omogućiti povećanje broja kadrova kako bi Zaštitnik adekvatno mogao odgovoriti na izazove u ostvarivanju prava djeteta;
2. Povećati budžet Zaštitnika - obezbijediti neophodna tehnička i finansijska sredstva kako bi se realizovale mandatom utvrđene i planom predviđene aktivnosti, sa posebnim naglaskom na aktivnosti koje podrazumijevaju proces konsultacija i participacije djece u radu Zaštitnika;

1.5. Opredjeljivanje sredstava

(Preporuka Komiteta, stav 14, 2010, Državni izvještaj, stav 14)

Kako još uvijek nije obezbijedena jednoobraznost u načinu iskazivanja podataka o posebnim izdvajanjima za djecu na nacionalnom i lokalnom nivou, to ne postoje precizni podaci o sredstvima koja se izdvajaju za sprovođenje prava djeteta.

Zaštitnik preporučuje:

1. Usaglasiti ciljeve i mjere predviđene strateškim dokumentima u raznim oblastima (zdravstvo, socijalna zaštita, obrazovanje idr.) sa godišnjim planovima Vlade, lokalnih samouprava i drugih direktnih i indirektnih budžetskih korisnika, a što bi se direktno odrazilo i na planiranje budžeta;
2. Prilikom planiranja budžeta na svim nivoima osigurati adekvatna sredstva za ostvarivanje prava djece i aktivnosti planiranih strateškim dokumentima;
3. Prilikom pripreme i usvajanja budžeta na svim nivoima obezbijediti dosljednu primjenu Generalnog komentara br.19 o izdvajanju sredstava iz javnog budžeta za realizaciju prava djeteta Komiteta za prava djeteta;
4. Prilikom obezbjeđenja finansijskih sredstava za zarade zaposlenih u javnom sektoru osigurati neophodan broj izvršilaca u javnim ustanovama koje se bave pružanjem usluga za djecu.

1.6. Prikupljanje podataka

(Preporuka Komiteta, stav 16, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 15-20)

Nadležni državni organi su radili na uspostavljanju pojedinačnih metodologija sistema prikupljanja i baza podataka koji se odnose na ostvarivanje specifičnih prava djece. Još uvijek ne postoji jedinstveni, usaglašeni sistem za sveobuhvatno prikupljanje podataka koji bi omogućio njihovu analizu i procjenu uticaj različitih politika i programa za sve oblasti koje pokriva Konvencija i Protokoli.

Zavod za statistiku Crne Gore – MONSTAT, kao nadležno tijelo za proizvodnju zvanične statistike, ne objavljuje podatke o broju djece do 18 godina, već samo po polu i petogodišnjim starosnim grupama (od 0 - 4 g., od 5 - 9 g., od 10 - 14 g., 15 - 19 g.)

Zaštitnik preporučuje:

1. Unaprijediti sistem prikupljanja podataka kako bi se obezbijedio cjelovito i koordinisano prikupljanje podataka o djeci sa posebnim osvrtom na osjetljive grupe djece;
2. Potrebno je da MONSTAT prilikom publikovanja procijenjenog broja stanovništva objavljuje i procijenjeni broj djece do 18. godine u Crnoj Gori.

1.7. Informisanje i podizanje svijesti

(Preporuke Komiteta, stav 18, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 21-24)

Sproveden je niz mjera i aktivnosti u cilju informisanja i podizanja svijesti javnosti o pravima djeteta od strane državnih institucija, NVO sektora i međunarodnih organizacija. Ne postoji jasna koordinacija između navedenih aktera kako bi se osigurao veći obuhvat i kontinuitet u promociji prava djece. Uočava se da je neophodno planski definisati i kontinuirano sprovoditi planirane aktivnosti o pravima djece usmjerene prema djeci, stručnoj i opštoj javnosti, uz poseban angažman medija.

U cilju informisanja i podizanja svijesti javnosti Zaštitnik sprovodi redovne aktivnosti koje se odnose na promociju prava djece. Organizovane su tematske konferencije, okrugli stolovi, panel diskusije, edukativno promotivne radionice. Brojnim medijskim nastupima i saopštenjima za javnost nastojalo se ukazati na kršenje prava djece, a davane su i smjernice za unapređenje ostvarivanja prava djece.

Posebna pažnja je posvećena informisanju i podizanju svijesti djece o njihovim pravima te je u tom cilju: na sajtu institucije istaknut poziv ***DJECO, ako neko krši vasa prava ili prava vaših drugara, ako znate za nepravdu ili nasilje nad djecom PIŠITE OMBUDSMANU*** (koji je urađen i distribuiran djeci u saradnji sa NVO sektorom i međunarodnim donatorima), urađen je

i **strip Nevolje sa Rokijem** o pravima djeteta, koji se koristi kao pomoćno nastavno sredstvo za učenike osnovnih škola. Redovno se realizuju edukativno promotivne radionice u obrazovnim ustanovama, ustanovama u kojima borave djeca.

Zaštitnik preporučuje:

1. Kreirati poseban plan aktivnosti sa ciljem realizacije specifičnog cilja 1.5 NPAD: unaprijediti svijest djece, roditelja, profesionalne javnosti i šire zajednice o pravima djeteta;
2. Uspostaviti mehanizam koordinacije svih aktera koji rade na promociji prava djeteta kako bi se obezbijedio veći obuhvat i kontinuitet u promociji prava djece;
3. Unaprijediti program obuke nastavnog osoblja za promovisanje prava djece kroz nastavne i vannastavne aktivnosti.

1.8. Obuka

(Preporuke Komiteta, stav 20, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 25-30)

I pored napora koje ulažu različiti akteri u cilju realizacije obuka profesionalaca i dalje postoji potreba za realizaciju opštih obuka iz oblasti prava djeteta kao i specijalizovanih obuka za pojedine profesije koje rade za i sa djecom.

Zaštitnik preporučuje:

1. Uspostaviti sistem akreditacije programa obuke za profesionalce iz oblasti prava djeteta koji uključuje i licencu za obavljanje poslova za i sa djecom;
2. Kontinuirano sprovođiti edukacije profesionalaca koji rade za i sa djecom.

1.9. Saradnja sa civilnim društvom

(Preporuka Komiteta, stav 22, 2010, Državni izvjestaj, stav 31)

Primijetan je napredak u saradnji državnih institucija i NVO sektora u dijelu koji se odnosi na participaciju u izradi zakona i staretških dokumenata. Iako je način finansiranja projekata koje sprovode NVO zakonom uređen, praksa ukazuje na činjenicu da sadašnjim stanjem stvari nijesu zadovoljni predstavnici NVO sektora.

Zaštitnik preporučuje:

1. Potrebno je dalje unapređivati saradnju državnih organa sa NVO sektorom zasnovanim na principima partnerstva;

2. Uraditi analizu dosadašnjeg načina finansiranja projekata i na osnovu dobijenih pokazatelja, u konsultaciji sa predstavnicima NVO sektora revidirati sadašnji model finansiranja;
3. Uspostaviti kvalitetan model praćenja realizacije projekata i postignutih rezultata koji se finansiraju iz javnih prihoda.

II DEFINICIJA DJETETA (Član 1. Konvencije)

(Preporuka Komiteta, stav 24, 2010, Državni izvjestaj, stav 32)

U okviru pravnog sistema Crne Gore samo Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Službeni list Crne Gore", br. 1/17) i Zakon o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona ("Službeni list Crne Gore", br. 053/16), eksplicitno definišu pojam djeteta - dijete, lice do navršene 18. godine života. U Krivičnom zakoniku Crne Gore ("Službeni list Crne Gore", br. 58/15), Zakoniku o krivičnom postupku ("Službeni list Crne Gore", br. 2/15), Zakonu o postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku ("Službeni list Crne Gore", br. 64/11) postoji terminologija koja se temelji na razlikovnu više kategorija maloljetnika i podjeli na krivično neodgovorne i krivično odgovorne. Naime, djetetom se smatra lice koje nije navršilo 14 godina, a koje nije krivično odgovorno. Maloljetnikom se smatra lice koje je navršilo 14, a nije navršilo 18 godina života, a koje je krivično odgovorno (mlađi maloljetnik je lice koje je navršilo 14, a nije navršilo 16 godina života; stariji maloljetnik je lice koje je navršilo 16, a nije navršilo 18 godina života).

Zaštitnik preporučuje:

1. U zakonima kojima se uređuje krivična odgovornost i postupak definisati pojam djeteta u skladu sa Konvencijom.

III OPŠTA NAČELA (Čl. 2,3,6 i 12 Konvencije)

3.1. Nediskriminacija

(Preporuka Komiteta, stavovi 26 i 27, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 33-43)

I pored usvojenih brojnih dokumenta kojima se zabranjuje svaka neposredna ili posredna diskriminacija po bilo kom osnovu, te sprovedenih edukacija i javnih kampanja za borbu protiv negativnih stavova i diskriminacije djece i dalje postoji potreba za kontinuiranim aktivnostima.

Zaštitnik je u saradnji sa NVO sektorom uz podršku međunarodnih donatora uradio **strip Nevolje sa Rokijem i druge price o dječjim pravima** o pravima djeteta. Nacionalni savjet za obrazovanje, rješenjem broj 16-6932 od 26.12.2013. godine, odobrio je ovaj Strip za upotrebu u osnovnoj školi i koristi se kao pomoćno nastavno sredstvo za učenike osnovnih škola za predmet građansko vaspitanje. Strip čini pet epizoda osmišljenih na osnovu najčešćih tema o kojima su djeca iz Crne Gore pisala Zaštitniku: diskriminacija po osnovu invaliditeta, društveno imovinskog statusa, vršnjačkog nasilja, nasilja nastavnika prema djeci i nedovoljne participacije djece. Promocija nediskriminacije je jedna od redovnih aktivnosti Zaštitnika.

Zaštitnik preporučuje:

1. Nastaviti aktivnosti na podizanju svijesti javnosti o specifičnim potrebama ranjivih grupa djece kako bi se obezbijedilo njihovo puno uključenje u društvo;
2. Izraditi i sprovoditi kontinuirane preventivne programe usmjerene na učenje djece o toleranciji, nediskriminaciji i prihvatanju različitosti;
3. Realizovati edukativne programe namijenjene roditeljima i profesionalcima koji rade sa djecom u cilju prevencije diskriminacije po bilo kom osnovu.

3.2. Najbolji interes djeteta

(Preporuka Komiteta, stav 29, 2010, Državni izvjestaj, stav 44)

Evidentno je da je ostvaren napredak u integrisanju koncepta najbolji interes djeteta u domaće zakonodavstvo, ali primijetno je da postoji potreba za unapređenjem primjene ovog načela u praksi od starane organa i institucija.

Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona ("Službeni list Crne Gore", br. 053/16) propisano je da prilikom donošenja odluka koje se tiču djeteta sud, uzimajući u obzir sve okolnosti i opravdane interese svih učesnika vodi računa da odluka koju donosi u najvećoj mjeri doprinosi ostvarivanju najboljeg interesa djeteta. Takođe, propisano je da ako se odluka suda razlikuje od mišljenja djeteta

obrazloženje mora da sadrži razloge zbog kojih mišljenje djeteta nije uvaženo, kao i razloge zbog kojih sud smatra da je najbolji interes djeteta imao prvenstven značaj.

Zaštitnik preporučuje:

1. Definisati smjernice i elemente za utvrđivanje principa najboljeg interesa djeteta u pojedinačnim oblastima;
2. Nastaviti sa edukacijom stručnih radnika koji učestvuju u postupcima koji se odnose na djecu o primjeni načela najboljeg interesa djeteta;
3. Sprovoditi stalne edukacije profesionalaca o razvojnim potrebama djece koje su od uticaja na definisanje najboljeg interesa djeteta;
4. Razviti program obuka sudija za primjenu principa najboljeg interesa djeteta u skladu sa novim rješenjima u okviru Porodičnog zakona.

3.3. Poštovanje stavova djeteta

(Preporuka Komiteta, stav 31, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 45-47)

Načelo poštovanja stavova djeteta ne sprovodi se u dovoljnoj mjeri i odrasli ga najčešće deklarativno prihvataju. Evidentne su i zloupotrebe ovog načela.

Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona ("Službeni list Crne Gore", br. 053/16), propisano je da je sud dužan da omogući djetetu da izrazi svoje mišljenje ako dijete to želi. Sud neće utvrđivati mišljenje djeteta samo ako za to postoje izričito opravdani razlozi koji se u odluci moraju obrazložiti. Takođe, propisano je da mišljenje djeteta sudu može prenijeti i lice za podršku ili organ starateljstva. O efektima ove norme još uvijek je preuranjeno govoriti.

Iako je načelo poštovanja stavova djeteta inkorporirano i u zakone iz oblasti obrazovanja, često se suočavamo sa činjenicom da djeca ne učestvuju u donošenju odluka koje ih se tiču, a uloga učeničkih parlamenata je svedena na zadovoljavanje školama propisane obaveze.

Posebno zabrinjava neadekvatna primjena ovog načela u postupcima u kojima se odlučuje sa kojim roditeljem će dijete živjeti nakon razvoda braka i o načinu uređenja kontakata sa roditeljem sa kojim ne živi.

Postoje pojedini pozitivni primjeri uključenja djece u proces donošenja odluka na lokalnom nivou – lokalni đачki parlamenti koji funkcionišu uz podršku NVO sektora, ali ti primjeri nijesu pretočeni u praksu i pravilo.

Zaštitnik je 2015. godine u saradnji sa Zlatnim savjetnicima organizovao Konferenciju **Neka se čuje i naš glas**, koja je bila posvećena pravu djeteta na participaciju i kojom prilikom su djeca iskazala na koji način se dječja prava poštuju u različitim sredinama Crne Gore.

Zaštitnik preporučuje:

1. Predvidjeti obavezu da nadležni organi i javne institucije prilikom donošenja odluka koje se tiču djece moraju osigurati proces konsultacija sa djecom koji će biti prilagođen godinama života i zrelošću djeteta;
2. Obezbijediti dosljednu primjenu novih rješenja propisanih Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona ("Službeni list Crne Gore", br. 053/16);
3. Aktivno podsticati rad učeničkih parlamenata i obezbijediti kontrolu ispunjenosti uslova za njihov rad, kao i promovisati primjere dobre prakse;
4. Obezbijediti mehanizme učešća djece i mladih u lokalnoj zajednici kroz dalje jačanje i povezivanje postojećih instituta – učeničkih parlamenata, lokalnih dječijih parlamenata i kancelarija za mlade;
5. Uspostaviti jasne mehanizme koji će omogućiti da djeca mogu da izraze svoje stavove u postupcima koji se odnose na odlučivanje sa kojim roditeljem će dijete živjeti nakon razvoda braka, te načinu uređenja kontakata sa roditeljem sa kojim ne živi, kroz jačanje stručnih službi u sudu i većoj povezanosti sa Centrima za socijalni rad.

VI GRAĐANSKA PRAVA I SLOBODE

(Čl. 7, 8, 13-17 i 37(a) Konvencije)

4.1. Registracija rođenja

(Preporuka Komiteta, stav 33, 2010, Državni izvještaj, stavovi 48-51)

Evidentno je da se u Crnoj Gori još uvijek nalazi jedan broj raseljenih i interno raseljenih lica iz bivših jugoslovenskih republika (oko 900 lica) koja nijesu ostvarila status stranca sa stalnim nastanjenjem iz razloga neposjedovanja ličnih dokumenata zemlje porijekla.

Zaštitnik preporučuje:

1. Nastaviti sa aktivnostima upisa djece u matične registre rođenih, kako bi se onemogućilo stvaranje apatrida.

4.2. Mučenje i drugo okrutno, nečovječno ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje

(Preporuka Komiteta, stav 35, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 52-56)

Zakonom o Zaštitniku ("Službeni list Crne Gore", br. 42/11, 32/14 i 21/17), propisano da je da je Zaštitnik i Nacionalni mehanizam za prevenciju i sprečavanje mučenja i drugih oblika nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja i kažnjavanja (NPM). U tom svojstvu redovno se obilaze ustanove u kojima su smještena djeca u sukobu sa zakonom, kao i druge ustanove u kojima borave djeca obuhvaćena ovim nadzornim mehanizmom (npr. psihijatrijske ustanove i sl.). Satavni dio godišnjih izvještaja NPM –a su i izvještaji koji se odnose na obilaskе maloljetničkog zatvora kao i ustanova zavodskog i nezavodskog tipa i u njima se analizira stanje i daju preporuke nadležnim organima u cilju unapređenja.

Kazna maloljetničkog zatvora, te sankcija upućivanja u ustanovu zavodskog tipa, izvršavaju se u okviru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS) u okviru kojeg su organizovane posebne jedinice.

JU Centar "Ljubović" je jedina nezavodska ustanova, socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori, koja se bavi institucionalnom zaštitom djece u sukobu sa zakonom. U Centru se zbrinjavaju, vaspitavaju i osposobljavaju djeca i omladina u sukobu sa zakonom, kao i djeca i omladina sa poremećajima u ponašanju i to djeca i omladina oba pola, državljani Crne Gore kao i strani državljani. Prilikom redovnih obilazaka NPM tima konstatovano je da su smještajni uslovi na zavidnom nivou. Preporuke su date u smislu izrade pravila postupanja kao i obezbijeđenja "time out sobe" - za kratkotrajnu terapijsku izolaciju maloljetnika, kako bi se osiguralo da maloljetnik u afektivnim stanjima i stanjima jake agitiranosti ne povrijedi sebe ili druge.

Zaštitnik preporučuje:

1. Jačati kadrovske potencijale u ustanovama koje se bave ovom problematikom uz obezbijeđenje stalnih edukacija;
2. Nastaviti sa unapređenjem uslova u mjestima u kojima borave maloljetna lica u sukobu sa zakonom.

4.3. Tjelesno kažnjavanje

(Preporuke Komiteta, stavovi 37 i 38, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 57-62)

Zakonom o izmjenama i dopunama Porodičnog zakona ("Službeni list Crne Gore", br. 053/16), izričito je propisano da dijete ne smije biti podvrgnuto tjelesnom kažnjavanju ili bilo kom drugom okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju. Zabrana se odnosi na roditelje, staratelje i sva druga lica koja se o djetetu staraju ili dolaze u kontakt sa njim. Zakonom nijesu predviđene sankcije koje bi se mogle primijeniti u slučajevima tjelesnog kažnjavanja.

Zaštitnik preporučuje:

1. Neophodno je obezbijediti dosljednu primjenu odredbi Zakona koje se odnose na zabranu tjelesnog kažnjavanja;
2. Razviti strategiju za promociju pozitivnog roditeljstva, kao i programe podrške namijenjenih roditeljima, starateljima i drugim licima koja se o djetetu staraju ili dolaze u kontakt sa njima i djeci;
3. Sprovoditi kampanje uz aktivnu participaciju djece i medija sa posebnim naglaskom na negativni uticaj fizičkog kažnjavanja djece.

V PORODIČNO OKRUŽENJE I ALTERNATIVNO ZBRINJAVANJE (član 5, 9–11, 18, stav. 1 i 2, 20, 21, 25 i 27, stav 4 Konvencije)

5.1. Porodično okruženje

(Preporuka Komiteta, stav 40, 2010, Državni izvjestaj, stav 63)

Iako Zakon o socijalnoj i dječjoj zaštiti ("Službeni list Crne Gore", br. 001/17) donosi nova rješenja koja se odnose na razvoj usluga, još uvijek nije uspostavljen sistem licenciranja pružalaca usluga, te se može reći da je ovo područje još uvijek nedovoljno razvijeno.

I dalje se uočava nedostatak servisa koji bi pružali savjetodavne usluge i podršku roditeljima i djeci vezano za pitanja roditeljskog staranja, odnose u porodici i poteškoće sa kojima se roditelji i djeca suočavaju tokom odrastanja. Važno je naglasiti da je neophodno uporedo sa razvojem usluga uspostaviti i sistem stručnog nadzora nad pružaocima usluga kako bi se osigurala zaštita interesa djeteta.

Koncept zajedničkog starateljstva nije na zadovoljavajući način promovisan od strane stručnjaka. Evidentni su problemi vezani za boravak djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi nakon prekida zajednice života roditelja. Značajan broj djece je izložen manipulativnim oblicima ponašanja roditelja, koji rezultiraju otuđenjem djeteta od roditelja i razvojem niza emocionalnih poteškoća djeteta, što je razlog za zabrinutost.

Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona ("Službeni list Crne Gore", br. 053/16), ustanovljen je institut– lice za podršku, koji sud može, ako ocijeni da to zahtijeva intezitet konflikta između djeteta i roditelja ili između roditelja, postaviti djetetu i to: djetetu mlađem od 14 godina bez njegove saglasnosti, a djetetu starijem od 14 godina uz njegovu saglasnost. Preuranjeno je govoriti o efektima ovog instituta.

Broj stručnjaka u Centrima za socijalni rad nije zadovoljavajući, a i njihove kompetencije treba kontinuirano jačati kako bi mogli adekvatno odgovoriti na sve složenije zahtjeve i biti u stanju da primjenjuju nova zakonska rješenja. Zato je neophodno razvijati i osigurati dosljednu primjenu supervizije i stručnog nadzora.

Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propisane su i novčane naknade porodicama – materijalno obezbjeđenje porodice, koje se nalaze u stanju socijalne potrebe, a koje trenutno iznose: za pojedinca 65,86 €; za porodicu sa dva člana 79,09 €; sa tri člana 94,92 €; sa četiri člana 112,07 €; sa pet i više članova 125,20 €; za lice koje je bilo dijete bez roditeljskog staranja 125,20 €. Korisnici materijalnog obezbjeđenja mogu ostvarivati i pravo na dodatak za djecu koji iznosi za dijete: korisnika materijalnog obezbjeđenja 19,74 €; korisnika dodatka za njegu i pomoć 26,56 €; korisnika lične invalidnine 32,98 €; bez roditeljskog staranja 32,98 €; čiji je roditelj, usvojilac, staralac, hranitelj, odnosno lice kome je dijete povjereno na njegu, vaspitanje i obrazovanje kao korisnik materijalnog obezbjeđenja zasnovao radni odnos na osnovu sporazuma o aktivnom prevazilaženju nepovoljne socijalne situacije 19,74 €. Takođe, korisnici socijalno zaštitnih prava mogu ostvarivati i druga prava shodno navedenom Zakonu.

Zaštitnik preporučuje:

1. Uspostaviti sistem licenciranja usluga i pružalaca usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite;
2. Uspostaviti jasne mehanizame za finasiranje usluga podrške djeci i porodici na nacionalnom i lokalnom nivou;
3. Osnovati servise podrške na lokalnom nivou namijenjenih ranjivim kategorijama djece, kao i opštoj populaciji;
4. Osigurati kvalitetniju pomoć porodicama u riziku, kao prevenciju izdvajanja djece iz porodice;
5. Obezbijediti stalnu edukaciju stručnjaka u centrima za socijalni rad, superviziju i mehanizme praćenja kvaliteta njihovog rada;
6. Unaprijediti sprovođenje postojećih mjera porodično pravne zaštite i ubrzati sudske postupke;
7. Uskladiti socijalna davanja sa specifičnim potrebama djece iz najranjivijih porodica.

5.2. Djeca lišena porodičnog okruženja

(Preporuka Komiteta, stav 42, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 64-73)

Zapaža se da je značajno smanjen broj djece u institucijama i da se sprovode aktivnosti vezane za popularizaciju hraniteljstva.

Zaštitnik redovno prati rad JU Dječji dom "Mladost" u Bijeloj u kojem su smještena djeca bez roditeljskog staranja. U ovoj ustanovi u junu 2017. godine boravilo je 87-ro djece (Ž - 35 i M – 52).

U Bijelom Polju otvorena je mala grupna kuća u kojoj su smještena djeca bez roditeljskog staranja a koja su i djeca sa smetanjama u razvoju, a kojima je neophodna stručna pomoć u trajanju od 24 časa.

Realizacija aktivnosti predviđenih **Strategijom razvoja hraniteljstva u Crnoj Gori 2012-2016** je dala rezultate u smislu povećanja broja nesrodničkih hraniteljskih porodica, ali neophodno je i dalje raditi na jačanju ovog oblika zaštite djece.

Zaštitnik preporučuje:

1. Unapređivati mehanizme nadzora nad radom institucija u kojima djeca borave;
2. Usvojiti novu Strategiju razvoja hraniteljstva u Crnoj Gori;
3. Nastaviti sa promocijom hraniteljstva kao alternativnog oblika zbrinjavanja djece bez roditeljskog staranja, te afirmisati profesionalizaciju hraniteljstva.
4. Potrebno je revidirati mehanizam finansiranja usluge - male grupne kuće, kao bi se osigurala njena održivost;
5. Potrebno je razvijati programe podrške porodice u cilju prevencije izdvajanja djece.

5.3. Usvojenje

(Preporuka Komiteta, stav 44, 2010, Državni izvjestaj, stav 74)

Usvojenje je regulisano Porodičnim zakonom ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 1/07) kao jedan posebni oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditelja ili odgovarajućeg roditeljskog staranja, kojim se zasniva roditeljski, odnosno srodnički odnos. Izmjenama i dopunama Porodičnog zakona ("Službeni list Crne Gore", br. 53/16), koje se primjenjuju od 19. maja 2017. godine, propisano je da se dijete može usvojiti do navršene osamnaeste godine života, kao i da usvojenje može biti samo potpuno. Procjenu potencijalnih usvojioca, odnosno podobnost za usvojenje utvrđuje stručni tim organa starateljstva, na osnovu sveobuhvatnog, multidisciplinarnog pristupa. Pored toga, stručni tim vrši i pripremu budućih usvojitelja za usvojenje. Međunarodno usvojenje (usvojenje između stranog državljanina kao usvojioca i domaćeg državljanina kao usvojenika) može se zasnovati samo pod određenim uslovima, tj. uz saglasnost Ministarstva rada i socialnog staranja. Saglasnost se daje na osnovu mišljenja stručne komisije koja ima 5 članova i čine je lica koja imaju profesionalno iskustvo u radu sa djecom. Novina u Zakonu je da dijete, po dozvoli ministra rada i socijalnog staranja, izuzetno može usvojiti i lice koje samo živi ako za to postoje opravdani razlozi i ako je to u najboljem interesu djeteta.

Zaštitnik preporučuje:

1. Razvijati kampanje o podizanju svijesti javnosti o usvajanju djece sa smetnjama u razvoju i romske djece;
2. Obezbijediti odgovarajuću dugoročnu podršku usvojenom djetetu i usvojiocima;
3. Neophodno je osigurati mehanizam praćenja odnosa nakon usvojenja, kako bi se osigurao i zaštitio najbolji interes djeteta.

5.4. Zlostavljanje i zanemarivanje**(Preporuka Komiteta, stav 46, 2010, Državni izvještaj, stavovi 75-90)**

Vlada Crne Gore je početkom 2017. godine usvojila novu Strategiju prevencije i zaštite djece od nasilja za period 2017–2021. godine, a koja se odnosi na svu djecu uzrasta 0–18 godina, bez obzira na rod, državljanstvo, nivo funkcionalnih sposobnosti ili seksualnu orijentaciju. Strategijom je obuhvaćeno većinsko stanovništvo, kao i nacionalne manjine i imigranti. Strategijom su definisane mjere za intenziviranje rada na zaštiti i drugim vidovima pomoći djeci i adolescentima koji su bili izloženi nasilju ili seksualnom zlostavljanju.

I pored niza zakona, podzakonskih akata i strateških dokumenata koji su usvojeni i realizovani u prethodnom periodu, a kojima se definiše multisektorsko postupanje kao odgovor na nasilje, u praksi postoji problem nedovoljne i neblagovremene multisektorske saradnje, kako na nacionalnom tako i na lokalnom nivou. Rad postojećih operativnih multidisciplinarnih timova potrebno je iznova usmjeriti i reorganizovati uz uključenje prepoznavanja i vrednovanja drugih načina multidisciplinarnog rada.

Uočava se i nedostatak profesionalnih kapaciteta da adekvatno odgovore na slučajeve nasilja nad djecom, posebno u oblasti prepoznavanja, zaštite i podrške.

U školama su i dalje prisutni najrazličitiji oblici i vrste nasilja. Iako je donijeto Uputstvo „Podjela odgovornosti i postupanje u cilju prevencije i u slučajevima pojave nasilja“ koje je obavezujuće za obrazovne ustanove u ovim slučajevima prisutne su različite prakse.

Još uvijek nije uspostavljen sveobuhvatan sistem psihosocijalne podrške i socijalne reintegracije i prevencije stigmatizacije djeteta žrtve.

Zaštitnik je u saradnji sa Zlatnim savjetnicima 2016.godine organizovao Konferenciju **Reci ne nasilju** na kojoj su djeca govorila o vršnjačkom nasilju i njegovim oblicima kao i načinima za njegovo prevazilaženje.

Zaštitnik preporučuje:

1. Dosljedno sprovoditi Strategiju prevencije i zaštite djece od nasilja 2017-2021, te osigurati mehanizme za redovnu procjenu ostvarenog napretka;
2. Razvijati smjernice multisektorske saradnje na nacionalnom i lokalnom nivou;
3. Obezbijediti mehanizme za podsticanje razvoja usluga psihosocijalne podrške i socijalne reintegracije;
4. Nastaviti sa stalnim edukacijama profesionalaca koji rade za i sa djecom o odgovarajućem postupanju u slučajevima sumnje na zlostavljanje i zanemarivanje djece, na svim nivoima;
5. Sprovoditi kontinuirane kampanje na nacionalnom i lokalnom nivou o podizanju svijesti javnosti o potrebi zaštite djece od zlostavljanja i zanemarivanja;
6. Unaprijediti Uputstvo školama o postupanju u cilju prevencije u slučajevima pojave nasilja među djecom i mladima i kontinuirano edukovati nastavno i stručno osoblje o njegovoj primjeni;
7. Kontinuirano unaprijeđivati uslove u institucijama u kojima borave djeca, posebno u ustanovi u kojoj borave djeca sa poremećajima u ponašanju uz obezbjeđenje dovoljnog broja edukovanih stručnjaka.

VI OSNOVNO ZDRAVLJE I DOBROBIT (član 6; 18, st. 3; 23; 24; 26; 27, i st. 1-3 Konvencije)

6.1. Djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju (Preporuka Komiteta, stav 48, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 91-102)

U izvještajnom periodu dosta je rađeno na unapređenju položaja djece sa smetnjama u razvoju, ali ostvareno nije dostiglo željeni, a ni mogući nivo. Sprovedene kampanje su doprinijele podizanju svijesti javnosti o potrebama djece sa smetnjama u razvoju i suzbijanju negativnih stavova u odnosu na ovu djecu, ali još uvijek postoji prostor za kontinuirano djelovanje u ovom pravcu. Lokalna samouprava u Herceg Novom u nastojanju da obezbijedi prostor za rad JU Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju nailazila je na problem saglasnosti stanovnika da u njihovoj neposrednoj blizini bude ova vrsta ustanove.

I pored činjenice da su u prethodnom periodu uspostavljene različite sektorske baze koje uključuju i djecu sa smetnjama u razvoju, još uvijek ne postoji jedinstvena baza podataka. U pojedinim izvještajima se naglašava da postoji jedan broj djece sa smetnjama u razvoju koja još uvijek nijesu obuhvaćena nikakvim evidencijama, a što se objašnjava nespremnošću porodica da se suoče sa ovom činjenicom.

Iako se čine napori u pravcu deinstitutionalizacije, zapaža se da još uvijek nijesu uspostavljene adekvatne usluge na lokalnom nivou. Nejasnoće u pogledu finansiranja novih usluga doprinose ovakvom stanju. Čine se napori na uspostavljanju dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju, ali još uvijek ne postoje dnevni centri u svim lokalnim zajednicama.

Evidentno je da više djece sa smetnjama u razvoju pohađa obrazovne ustanove (predškolske, osnovnoškolske). Međutim, prisutni su problemi koji se tiču arhitektonskih barijera, nedovoljne uključenosti roditelja u kreiranju individualnih planova, nepostojanja prilagođenih udžbenika. Primjećuje se i nedostatak stručnih kadrova (logopeda, defektologa, tiflopedagoga, oligofrenologa idr.) koji bi mogli adekvatno odgovoriti potrebama djece sa smetnjama u razvoju u zdravstvenim ustanovama, obrazovnim ustanovama, ustanovama socijalne i dječje zaštite. Još uvijek nije adekvatno riješeno pitanje asistenata u nastavi. Naime, dosadašnjim zakonskim rješenjem bila je propisana mogućnost angažovanja asistenata u nastavi kao tehničke pomoći u pogledu obezbjeđenja pristupa obrazovanju i obrazovnom postignuću, a o čemu je odluku donosila Komisija za usmjeravanje. Asistent je obavljao tehničku pomoć po pravilu volonterski. U praksi je dolazilo do problema u angažovanju asistenata, a što se odražavalo na postignuća djece, pa je Zaštitnik uputio inicijativu za izmjenu Zakona o obrazovanju i vaspitanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama ("Službeni list Republike Crne Gore", br. 80/04, "Službeni list Crne Gore", br. 45/10) u smislu da angažovanje asistenata bude obavezujuće za djecu kojoj je ta pomoć neophodna.

Sistem rane intervencije i podrške djeci sa smetnjama u razvoju nije uspostavljen, najčešći uzrast kada se evidentiraju razvojne smetnje je polazak u školu.

Međusektorska saradnja nije adekvatna u evidentiranju, prosljeđivanju informacija i prihvatanju odgovornosti za probleme koji se pojavljuju i postoje administrativne barijere u omogućavanju korišćenja usluga koje su razvijene u okviru različitih sistema, te različitih lokalnih uprava.

Vlada Crne Gore je septembra 2016. godine donijela novu Strategiju za integraciju lica sa invaliditetom 2016-2020.

Zaštitnik preporučuje:

1. Nastaviti sa kontinuiranim kampanjama na podizanju svijesti javnosti o suzbijanju negativnih stavova društva prema djeci sa smetnjama u razvoju;
2. Ustanoviti jedinstvenu bazu podataka o djeci sa smetnjama u razvoju a koja bi poslužila kao osnova za definisanje strateških prioriteta i usluga kako bi se na najbolji način odgovorilo potrebama ove djece;
3. Revidirati postojeći koncept usmjeravanja u obrazovne programe kako bi se osigurala rana identifikacija i razvili programi podrške sa ciljem ranog razvoja te potpune inkluzije;

4. Nastaviti sa uspostavljanjem neophodnih usluga namijenjenih djeci sa smetnjama u razvoju, uključujući i grupe za podršku roditeljima, uz jasno definisanje načina finansiranja;
5. Ukloniti fizičke barijere u svim javnim ustanovama koje se bave pružanjem usluga za djecu u svim sektorima i na svim nivoima;
6. Nastaviti sa aktivnostima prilagođavanja obrazovnih ustanova potrebama djece sa smetnjama u razvoju uz obezbjeđenje neophodnih udžbenika i drugih didaktičkih sredstava, kao i dovoljnog broja asistenata u nastavi;
7. Obezbijediti kontinuirano učešće roditelja i djece u kreiranju i realizaciji individualnih planova;
8. Obezbijediti stalnu podršku nastavnom osoblju u cilju realizacije individualnih planova uz stalno praćenje ostvarenih rezultata;
9. Obezbijediti nedostajući stručni kadar (logopedi, defektolozi, tiflopedagozi, oligofrenolozi i dr.), kao i nastaviti sa stalnim edukacijama postojećeg kadra;
10. Uspostaviti jasne mehanizme međusektorske saradnje kao bi se omogućila rana intervencija i obezbijedila adekvatna podrška djeci sa smetnjama u razvoju;
11. Obezbijediti dosljednu primjenu Strategije za integraciju lica sa invaliditetom 2016-2020, te osigurati mehanizme za redovnu procjenu ostvarenog napretka.

6.2. Zdravlje i zdravstvene usluge

(Preporuka Komiteta, stav 50, 2010, Državni izvještaj, stavovi 103-117)

U izvještajnom periodu evidentni su naponi države da obezbijedi u svakom smislu dostupnu i pristupačnu, integrisanu i kvalitetnu zdravstvenu zaštitu, razvoj i jačanje kadrova u zdravstvu, postavljanje građanina u centar sistema zdravstvene zaštite, kao i održivost finansiranja. Uočavaju se naponi na kreiranju minimuma standarda u vezi sa zdravstvenom zaštitom djece, ali i dalje postoji potreba za unapređenje sistema.

Zaštitnik zapaža da usluge zdravstvene zaštite nijesu podjednako dostupne svoj djeci, da i dalje nedostaju pojedini stručnjaci za rad sa djecom, kao i da je nedovoljan broj stručnjaka u odnosu na potrebe, da se javljaju problemi koji se odnose na liječenje u inostranstvu uključujući i troškove boravka, da pojedini objekti nijesu pristupačni djeci sa smetnjama u razvoju, da nije obezbijedena adekvatna zaštita mentalnog zdravlja djece i da je i dalje prisutan problem stomatološke zaštite djece sa smetnjama u razvoju.

I pored napora na unaprijeđenju stanja u porodilištima još uvijek postoji potreba za podizanjem kvaliteta njege majke i novorođenčadi. Ne postoje individualne pripreme i porođajne sobe u većini bolnica, neke od bolničkih soba su uske i pretrpane čime se otežava održavanje lične higijene a što predstavlja i prepreku za praksu zajedničkog smještaja majki i beba i dojenja na "zahtjev", a takođe još uvijek nijesu razrađene procedure za postupanje u pojedinim

situacijama, kao i načini vođenja različitih tipova evidencija što bi moglo značajno unaprijediti stanje.

Uprkos zakonskim zabranama djeca i mladi kupuju i konzumiraju alkoholna pića i duvanske proizvode.

Zaštitnik preporučuje:

1. Nastaviti sa aktivnostima uspostavljanja dostupne zdravstvene zaštite svoj djeci na čitavoj teritoriji Crne Gore;
2. Nastaviti sa aktivnostima na poboljšanju opremljenosti, održavanja higijene i bezbjednosti u svim prostorima zdravstvenih ustanova, a naročito u porodilištima;
3. Obezbijediti pristupačnost svih zdravstvenih ustanova djeci sa smetnjama u razvoju;
4. Obezbijediti dovoljan broj stručnjaka koji se bave zaštitom zdravlja djece;
5. Obezbijediti adekvatnu zaštitu mentalnog zdravlja djece i adolescenata uključujući promovisanje mentalnog zdravlja, ambulantske i bolničke usluge za djecu i adolescente, te programe podrške porodicama sa djecom i adolescentima koji su u riziku;
6. Obezbijediti dosljedno sankcionisanje prodaje alkoholnih pića i duvanskih proizvoda djeci;
7. Nastaviti sa edukativnim kampanjama o štetnosti upotrebe psihoaktivnih supstanci, alkohola i duvana.

6.3. Dojenje

(Preporuka Komiteta, stav 52, 2010, Državni izvjestaj, stav 118)

U izvještajnom periodu sprovedene su aktivnosti na promovisanju značaja dojenja, ali još uvijek nije dostignuto planirano povećanje stope dojenja. Naime, kao jedan od problema prepoznato je nedovoljno promovisanje ranog i isključivog dojenja. Hranjenje bočicom je i dalje široko rasprostranjena praksa.

Zaštitnik preporučuje:

1. Potrebno je kontinuirano raditi na podizanju svijeti o značaju dojenja;
2. Nastaviti sa obukama sestara i babica, pedijatara i patronažnih sestara kao bi se savjeti koje pružaju majkama u vezi dojenja uskladili sa preporukama SZO;
3. Raditi na osnaživanju savjetovališta i grupa za podršku dojenju.

6.4. Zdravlje adolescenata

(Preporuka Komiteta, stav 54, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 119-123)

I pored aktivnosti koje država preduzima u cilju poboljšanja zdravstvene zaštite adolescenata postoji potreba za daljim unapređenjem. Naime, mentalnom zdravlju djece i mladih, kao važnoj komponenti ukupnog zdravlja ne posvećuje se potrebna pažnja – nema dovoljno psihijatara i psihologa specijalizovanih za rad sa djecom i mladima, a takođe ne postoje kapaciteti za liječenje mentalnih problema djece i mladih.

Zaštitnik preporučuje:

1. Pojačati napore na obezbjeđenju adekvatne zdravstvene zaštite mentalnog zdravlja adolescenata;
2. Intezivirati sprovođenje edukativnih programa koji se odnose na reproduktivno zdravlje sa posebnim osvrtom na obrazovne ustanove;
3. Razvijati programe podrške majkama tinejdžerkama i njihovoj djeci;
4. Dosljedno sprovoditi strategije koje se odnose na prevenciju štetne upotrebe alkohola i sprečavanje zloupotrebe droga;
5. Promovisati zdrave stilove života na svim nivoima.

6.5. Hiv/Aids

(Preporuka Komiteta, stav 56, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 124 i 125)

Crna Gora je zemlja sa niskom prevalencom (trenutna stopa incidence infekcije 0,017%). U cilju održavanja ovakvog stanja kontinuirano se prate trendovi u regionu i preduzimaju preventivne aktivnosti među ključnim ciljnim grupama kako bi se obezbijedio uspješan odgovor u ranoj fazi i izbjegle posledice u medicinskom, socijalnom i ekonomskom smislu.

Zaštitnik preporučuje:

1. Dosljedno sprovoditi aktivnosti definisane strateškim dokumentom Nacionalnom startegijom za boprbu protiv HIV/AIDS 2015-2020;
2. Obezbijediti finansijska sredstva za realizaciju programa prevencije koje realizuju NVO;
3. Sprovoditi edukativne programe o polno prenosivim infekcijama, uključujući HIV/AIDS, posebno u školama.

6.6. Standard života

(Preporuka Komiteta, stav 58, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 126-128)

Država preduzima kontinuirane aktivnosti u cilju poboljšanja socijalno ekonomskog položaja građana, a posebno onih koji imaju potrebu za uslugama i podrškom u oblasti socijalne i dječje zaštite. Evidentno je da još uvijek nije uspostavljen sistem licenciranja navedenih usluga kao i njihovih pružalaca. Dominantno sistem socijalne zaštite se finansira iz Buždeta CG, a i lokalne samouprave shodno svojim mogućnostima, obezbjeđuju podršku licima koja se nalaze u stanju socijalne potrebe.

Ne postoje precizni podaci o rasprostranjenosti siromaštva u Crnoj Gori na osnovu kojih bi se mogle praviti procjene o broju socijalno ugroženog stanovništva. Naime, primjena novih odredbi Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti dovela je do smanjenja broja korisnika prava na materijalno obezbjeđenje porodice, a što ne odražava realnu sliku.

Prosječna zarada u Crnoj Gori, prema podacima MONSTAT, za april 2017. godine iznosila je 512€. Minimalna potrošačka korpa za četvoročlano domaćinstvo u decembru 2015. godine iznosila je 806,80€ i ne postoje noviji podaci jer je u toku revidiranje metodologije za izračunavanje minimalne potrošačke korpe.

Izražen je problem nezaposlenosti, a zabrinjava činjenica de je sve više mladih ljudi sa visokim obrazovanjem nezaposleno. Stopa nezaposlenosti u Crnoj Gori, prema podacima Zavoda za zapošljavanje CG, za maj 2017. godine iznosila 22,39% (51.944 lica).

Zaštitnik preporučuje:

1. Ustanoviti obavezu sprovođenja istraživanja i objavljivanja rezultata o siromaštvu, a koji bi poslužili kao osnova za kvalitetno planiranje programa podrške porodicama sa djecom koja se nalaze u zoni siromaštva;
2. Uspostaviti sistem licenciranja usluga i pružalaca usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite;
3. Dosljedno primjenjivati Zakon o socijalnom stanovanju, kao bi se stanovništvu koje se nalazi u stanju socijalne potrebe omogućilo rješavanje ovog egzistencijalnog problema;
4. Permanentno raditi na otvaranju novih radnih mjesta, pogotovo za mlade.

VII OBRAZOVANJE, SLOBODNO VRIJEME I KULTURNE AKTIVNOSTI

(Čl. 28,29 i 31 Konvencije)

7.1. Obrazovanje, uključujući i stručno obrazovanje i usmjeravanje (Preporuka Komiteta, stav 60, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 129-136)

Stalne su aktivnosti države na unapređenju oblasti koja se odnosi na obrazovanje. Međutim i dalje postoji prostor za poboljšanje.

Prisutan je problem nedostatka kapaciteta predškolskih ustanova. Izražen je problem nedostajućih kapaciteta za boravak djece do 3 godine u jaslenim grupama. Takođe, prosječna stopa pohađanja predškolskih ustanova djece uzrasta od 3-6 godina je 40 %. Vlada Crne Gore je usvojila novu **Strategiju ranog i predškolskog vaspitanja i obrazovanja 2016 -2020** kojom su postavljeni strateški ciljevi za unaprijeđenje stanja u ovoj oblasti: povećati obuhvat predškolskim vaspitanjem i obrazovanjem sve djece, naročito uzrasta od 3 g. do poaska u školu, unaprijediti kvalitet usluga predškolskog vaspitanja i obrazovanja i uvesti inovativne, optimalne i održive modele finansiranja.

Evidentan je problem broja osnovnoškolskih ustanova u odnosu na broj stanovnika, a naročito u Podgorici. I pored stalnih napora na poboljšanju uslova u obrazovnim institucijama i dalje postoje obrazovne ustanove koje je potrebno rekonstruisati kao bi boravak djece u njima bio bezbjedan.

I pored činjenice da je osnovnoškolsko obrazovanje besplatno i dalje su prisutni skriveni troškovi – nabavka školskih udžbenika, školskog pribora i dr., a što nijesu zanemarljivi izdaci za porodični budžet. Takođe, učenički prevoz još uvijek nije u potpunosti besplatan i dostupan svoj djeci koja imaju potrebu da ga koriste.

Takođe, nijesu svi školski objekti u potpunosti prilagođeni djeci sa smanjenom pokretljivošću. Zaštitnik je podnio inicijativu za izmjenu Zakona o predškolskom vaspitanju i obrazovanju djece sa posebnim obrazovnim potrebama ("Službeni list Crne Gore", br. 040/16 od 30.06.2016) kako bi se djeci sa smetnjama u razvoju obezbijedio asistent u nastavi, kao tehnička pomoć.

Povodom Nacrta zakona o zaštiti stanovništva od zaraznih bolesti ("Službeni list Crne Gore", br. 030/12 od 08.06.2012) kojim se ograničava boravak djece u predškolskim i osnovnoškolskim ustanovama, Zaštitnik je dao mišljenje da se boravak djece ne može uslovljavati prethodnom vakcinacijom.

Uočava se da je postoji veliki broj igraonica i drugih prostora namijenjenih za boravak i igru djece, a koji nijesu adekvatno zakonski regulisani.

Zaštitnik preporučuje:

1. Nastaviti sa aktivnostima na povećanju kapaciteta predškolskih i osnovnoškolskih ustanova;
2. Kontinuirano raditi na povećanju kvaliteta i bezbjednosti obrazovnih ustanova, sa posebnim naglaskom na uvođenje interaktivnog metoda nastave, boljom opremljenošću škola, povećanjem nastavnog kadra u odnosu na broj učenika, obuke nastavnika te njihovog većeg uključenja u procese reforme;
3. Obezbijediti da osnovno obrazovanje bude besplatno za sve učenike;
4. Obezbijediti finansijska sredstva za vannastavne aktivnosti u školama, a naročito u ruralnim sredinama i malim gradovima;
5. Osigurati da se djeci ne onemogućava pristup obrazovanju po bilo kom osnovu;
6. Pojačati napore da se poboljša pristup kvalitetnom obrazovanju (predškolskom, osnovnoškolskom i srednjem) u ruralnim sredinama i malim gradovima uključujući i prevoz učenika;
7. Stvarati pretpostavke za dalje unapređenje inkluzivnog obrazovanja za djecu sa smetnjama u razvoju sa posebnim osvrtom na uspostavljanje održivih mehanizma angažovanja asistenata u nastavi;
8. Nastaviti sa realizacijom programa koji doprinose povećanju uključivanja romske djece u obrazovanje na svim nivoima, sa posebnim osvrtom na programe koji doprinose smanjenju stope napuštanja škole;
9. Jačati kapacitete psihološko-pedagoških službi u obrazovnim ustanovama koje bi pružale neophodnu podršku djeci, roditeljima i nastavnom osoblju u prevazilaženju različitih problema sa kojima se djeca i mladi svakodnevno suočavaju sa posebnim osvrtom na rješavanje problema vršnjačkog nasilja;
10. Donijeti jedinstveni propis kojim bi se propisali uslovi rada i nadzora nad radom igraonica i drugih prostora u kojima borave djeca.

VII POSEBNE MJERE ZAŠTITE

(čl. 22, 30, 32, 33, 35, 36, 37 (b)–(d), i 38–40 Konvencije)

8.1. Djeca azilanti i djeca izbjeglice/raseljena lica

(Preporuka Komiteta, stav 62, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 137-142)

Zakonom o međunarodnoj i privremenoj zaštiti stranaca ("Službeni list Crne Gore", br. 2/17) a koji će se primjenjivati od 1.januara 2018.godine, propisana su načela, uslovi i postupak za odobravanje međunarodne i privremene zaštite stranaca koji traže međunarodnu zaštitu, prava i obaveze stranaca koji traže međunarodnu zaštitu, azilanata, stranaca pod supsidijarnom

zaštitom, stranaca pod privremenom zaštitom, kao i uslovi i postupak za poništenje i prestanak azila, supsidijarne i privremene zaštite.

Vlada je februara 2017. godine, usvojila i novu Strategiju za trajno rješavanje pitanja raseljenih i izbjeglih lica u Crnoj Gori sa posebnim osvrtom na oblast Konik 2017-2019. Postoji još uvijek jedan broj raseljenih i interno raseljenih lica koja nijesu ostvarila status stranca u Crnoj Gori. Prema podacima UNHCR-a, u aprilu 2017. godine, broj neriješenih zahtjeva je 952, od kojih su 605 za stalno nastanjenje, a 347 za privremeni boravak. Od ovog broja, lica mladijih od 18 godina je 245 (197 za stalno nastanjenje, a 48 za privremeni boravak).

Djeca bez pratnje borave u objektima koji nijesu adekvatni. Djeca bez pratnje se smještaju u ustanovu u kojoj borave djeca sa problemima u ponašanju.

Zaštitnik preporučuje:

1. Obezbijediti dosljednu primjenu zakona i strateških dokumenata, a pogotovo u dijelu koji se odnosi na djecu sa posebnim akcentom na individualne potrebe;
2. Nastaviti sa aktivnostima regulisanja statusa raseljenih i interno raseljenih lica, a naročito u dijelu pribavljanja ličnih dokumenata;
3. Obezbijediti specijalizovani smještaj prilagođen individualnim potrebama djece.

8.2. Ekonomska eksploatacija uključujući i rad djece i djecu na ulici (Preporuka Komiteta, stavovi 64 i 66, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 143-146)

I pored pomaka u zakonodavnoj sferi koji se odnose na zabranu dječjeg rada i ekonomske eksploatacije, kao i sprovedenih kampanja i akcija u cilju prevencije i suzbijanja ovih pojava i dalje postoji potreba za stalnim aktivnostima kako bi se preduprijedio dječji rad i ekonomska eksploatacija, naročito u periodu turističke sezone.

Zaštitnik preporučuje:

1. Kontinuirano sprovoditi inspeksijski nadzor nad poslodavcima kako bi se obezbijedila dosljedna primjena zakona.

8.3. Djeca na ulici

(Preporuka Komiteta, stav 66, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 147 - 151)

Evidentno je da ne postoje servisi u kojim bi djeca i majke sa maloljetnom djecom koji borave na ulici i bave se prosjačenjem mogli da budu izmješteni i dobiju adekvatnu podršku. Kao dobar

model može se primijeniti uspostavljanje centra za podršku djeci i porodici u Podgorici, koji sprovodi NVO Centar za prava djeteta uz podršku Save the Childrena.

Još uvijek je rasprostranjeno shvatanje da je prosjačenje "stil života" određenih društvenih grupa, pa nerijetko izostaje intervencija državnih institucija u uvjerenju da su sve aktivnosti uzaludne, a dešava se da djecu ne tretiraju kao žrtve zloupotrebe i zanemarivanja, već kao djecu koja ispoljavaju poremećaje u ponašanju.

Zaštitnik je krajem 2011.godine uradio **Poseban izvještaj o dječijem prosjačenju u Crnoj Gori** u cilju analize postojeće situacije te dao preporuke nadležnim organima u cilju poboljšanja njihovog postupanja. Prisutna je praksa da se u kasnijim noćnim satima na ulici mogu sresti djeca mlađe starosne dobi bez pratnje.

Zaštitnik je u cilju ostvarivanja bezbjednosti djece, njihove dobrobiti i najboljeg interesa, predlagao izmjene i dopune Porodičnog zakona u smislu uvođenja obaveze roditelja da na odgovarajući način nadziru svoje dijete u druženju sa drugim osobama u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću, te ograničiti djeci mlađoj od 16 godina kasne noćne izlazake bez pratnje roditelja ili druge osobe u koju roditelji imaju povjerenja.

Zaštitnik preporučuje:

1. Propisati obaveze roditelja da na odgovarajući način nadziru svoje dijete u druženju sa drugim osobama u skladu sa njegovim uzrastom i zrelošću, kao i ograničiti djeci mlađoj od 16 godina kasne noćne izlazake bez pratnje roditelja ili druge osobe u koju roditelji imaju povjerenja;
2. Realizovati kampanje na podizanju svijesti javnosti o štetnosti prosjačenja i obezbijediti dostupnost informacija prvenstveno djeci koja žive na ulici, kao bi se zaštitili od rizika da postanu žrtve trgovine ljudima i ekonomske i socijalne eksploatacije;
3. Preduzimati kontinuirane programe prevencije i podrške porodicama iz kojih potiču djeca koja borave na ulici koji uključuju i prevencije napuštanja porodice i škole;
4. Razvijati servise podrške u kojima bi djeca koja borave na ulici, kao i majke sa maloljetnom djecom mogli dobiti adekvatnu višednevnu zaštitu uključujući i boravak;
5. Donijeti protokol o postupanju kojim bi se jasno definisale nadležnosti, postupanja i saradnja u slučajevima zaticanja djece u prosjačenju.

8.4. Seksualna eksploatacija i zlostavljanje

(Preporuka Komiteta, stav 68, 2010, Državni izvještaj, stavovi 152 - 162)

I pored niza strateških dokumenata koji tretiraju ovu problematiku i dalje je evidentan nedostatak stručnjaka i ustanova za tretman seksualno zlostavljene djece.

Zaštitnik je 2012. godine, u okviru regionalnog Projekta **Unapređenje položaja djeteta u cilju zaštite od svih vidova eksploatacije** sproveo istraživanje: **Reakcija na seksualno iskorišćavanje djeteta? TIŠINA**, koje se odnosilo na fenomen seksualnog iskorišćavanja djece, te dao preporuke nadležnim organima u cilju poboljšanja njihovog postupanja. Takođe, tokom 2013.godine sprovedeno je istraživanje **Zloupotreba djece putem interneta** sa ciljem utvrđivanja stepena razumijevanja pojma i načina zloupotrebe djece putem informacionih i komunikacijskih tehnologija, te dao preporuke o postupanju državnih organa kako bi se stvorilo sigurnije virtuelno okruženje za djecu.

Zaštitnik preporučuje:

1. Nastaviti sa stalanim kampanjama podizanja svijesti javnosti o ovom problem;
2. Realizovati kontinuirane edukacije stručnjaka koji rade sa djecom žrtvama;
3. Preduzimati radnje i mjere u cilju utvrđivanja efikasnih politika i zajedničkog djelovanja na suzbijanju i sprječavanju različitih vrsta zloupotreba djece putem interneta.

8.5. Prodaja, trgovina i otmica

(Preporuka Komiteta, stav 70, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 163 - 166)

I dalje je prisutno tradicionalno ugovaranje maloljetničkih brakova, kao jedan od oblika iskorišćavanja djece, posebno u okviru romske zajednice. Prema podacima navedenim u Strategiji prevencije i zaštite djece od nasilja 2017 – 2021, u brak prije navršene 15. godine stupa 18% djevojčica iz romske i egipćanske zajednice, a 0,5% djevojčica iz opšte populacije.

U proteklom periodu realizovane su kampanje sa ciljem podizanja svijesti javnosti o ovom problemu.

Zaštitnik preporučuje:

1. Dosljedno sankcionisati ugovorene maloljetničke brakove;
2. Sprovoditi edukacije roditelja o štetnosti maloljetničkih brakova;
3. Razvijati programe podrške djeci koja su u maloljetničkom braku, kao i u slučajevima “razvoda” braka.

8.6. Sos telefoni

(Preporuka Komiteta, stav 72, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 169-171)

Iako su stvorene prostorne pretpostavke da u okviru JU Dječji dom "Mladost" otpočne sa radom nacionalna dječja telefonska linija, namijenjena djeci i mladima, sa savjetovalištem, još uvijek nije profunkcionisao ovaj servis.

U organizaciji NVO sektora postoje telefonske linije putem kojih djeca i roditelji mogu dobijati odgovore na različite teme.

Zaštitnik preporučuje:

1. Uspostaviti nacionalni, besplatni SOS telefon za djecu i mlade.

8.7. Administracija maloljetničkog pravosuđa

(Preporuka Komiteta, stav 74, 2010, Državni izvjestaj, stavovi 172-175)

I pored stvorenih normativnih pretpostavki za poseban tretman djece u sukobu sa zakonom, još uvijek nijesu stvoreni uslovi za primjenu u praksi.

Osim Centra bezbjednosti Podgorica, u ostalim centrima i odjeljenjima bezbjednosti Uprave policije, ne postoje posebne prostorije za policijsko zadržavanje (do 72 sata). U Istražnom zatvoru postoje posebne prostorije za smještaj maloljetnih lica, ali uslovi nijesu na zadovoljavajućem nivou.

U okviru Zavoda za izvršenje krivičnih sankcija (ZIKS) postoji poseban paviljon (F paviljon) u kojem su obezbijeđeni uslovi za boravak maloljetnih prestupnika, koji je izdvojen od ostalih paviljona u zatvorenom dijelu zatvora, ali u njemu borave i odrasla osuđena lica koja su bezbjednosno rizična. Takođe, u okviru ZIKS-a izvršava se i mjera upućivanja u ustanovu zavodskog tipa.

Ne postoji adekvatan stručni tretman. Tim NPM-a je utvrdio da se generalno u radu sa maloletnicima ne primjenjuju posebni oblici tretmana iako specifična psihološka i psihosocijalna obilježja maloljetnih delinkvenata uslovljavaju naročitu osjetljivost maloljetnika na deprivacije i lišavanja u ustanovi i uzrokuju neophodnost primjene posebnog oblika tretmana. Ni jedan od zatvorenika koji izdržavaju kaznu maloljetničkog zatvora, nakon dolaska u zatvor, nije nastavio školovanje niti su informisani kako bi to mogli uraditi.

Ne postoji specijalizovana ustanova u okviru koje bi se mogla realizovati vaspitna institucionalna mjera, namijenjena maloljetnicima ometenim u psihičkom razvoju ili sa psihičkim poremećajima a koji su počinili krivično djelo.

Alternativne mjere još uvijek nijesu u potpunosti zaživjele uz mogućnost primjene na cijeloj teritoriji države.

Zaštitnik preporučuje:

1. Obezbijediti dosljednu primjenu normativnih akata koji se odnose na ovu problematiku;
2. Odvajati djecu od odraslih prilikom određivanja pritvora;
3. Obezbijediti da u paviljonu koji je namijenjen za boravak maloljetnih prestupnika ne bude i odraslih;
4. Obezbijediti da se sankcija upućivanja u ustanovu zavodskog tipa izvršava u prostoru namijenjenom za to, a ne u maloljetničkom zatvoru;
5. Obezbijediti sprovođenje alternativnih sankcija;
6. Obezbijediti adekvatni stručni tretman maloljetnika u svim fazama postupka;
7. Omogućiti nastavak školovanja, ukoliko ga žele;
8. Obezbijediti programe namijenjene reintegraciji i resocijalizaciji maloljetnika;
9. Kadrovski jačati stručne službe i sprovoditi kontinuirane edukacije profesionalaca koji rade sa maloljetnicima u svim fazama postupka.

IX Fakultativni protokol uz Konvenciju o pravima djeteta, o prodaji djece, dječjoj prostituciji i pornografiji

Zakonodavstvom Crne Gore obuhvaćena je problematika koja se odnosi na zabranu prodaje djece, dječju prostituciju i dječju pornografiju.

Strateška dokumenta koja se odnose na ostvarivanje prava djece u Crnoj Gori obuhvataju i sistem prevencije i zaštite djece koja se pojavljuju kao žrtve radnji zabranjenih Protokolom. Takođe, sprovodile su se i javne kampanje u cilju podizanja svijesti javnosti o ovim problemima. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda, u okviru redovnog mandata bavi se promovisanjem Konvencije o pravima djeteta i njenih Protokola.

U svim svojim preporukama, kada je u pitanju ostvarivanje prava djece, Zaštitnik ukazuje na značaj i neophodnost primjene Konvencije. Značajan doprinos promovisanju Konvencije o pravima djeteta i njenih Protokola dao i je i civilni sektor.

Zaštitnik preporučuje:

1. Preduzeti mjere na upoznavanju šire javnosti, naročito djece, o problemu trgovine djecom i njihovom iskorišćavanju u pornografiji i prostituciji;
2. Sprovoditi kontinuirano aktivnosti u saradnji sa turističkom industrijom kako bi se promovisao odgovoran turizam i spriječio turizam zbog seksa sa djecom;
3. Nastavi sa jačanjem regionalne i međunarodne saradnje kao bi se poboljšao sistem praćenja IP adresa, host i veb stranica prestupnika i podvodača radi borbe protiv dječje pornografije;
4. Uspostaviti informacioni sistem za prikupljanje podataka o trgovini djecom i iskorišćavanju djece u pornografiji i prostituciji;
5. Preduzeti mjere na osnivanju i jačanju institucija i službi koje bi pružale zaštitu djeci žrtvama prostitucije, pornografije i trgovine ljudima;
6. Obezbijediti podršku porodicama djece žrtava seksualne eksploatacije;

X Fakultativni protokol uz konvenciju o pravima djeteta o učešću djece u oružanim sukobima

U toku je izrada novog Zakona o vojsci kojim se izričito propisuje zabrana angažovanja djece do navršene 18. godine života u vojnoj službi. Očekujemo da će ovo zakonsko rješenje biti usvojeno. Prema Programu rada Vlade CG usvajanje je predviđeno u četvrtom kvartalu 2017. godine.

**IZVJEŠTAJ ZLATNIH SAVJETNIKA ZAŠTITNIKA LJUDSKIH
PRAVA I SLOBODA CRNE GORE O IMPLEMENTACIJI
PREPORUKA UN KOMITETA ZA PRAVA DJETETA**

-Stavovi i mišljenja djece o ostvarivanju njihovih prava u Crnoj Gori -

Podgorica, jun 2017.godine

Uvod

Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore (u daljem tekstu Zaštitnik) je 2014.godine formirao Mrežu Zlatnih savjetnika, sa ciljem afirmacije prava djeteta na participaciju. Mreža broji 12 članova uzrasta od 11 do 17 godina. Članovi su birani javnim pozivom što je obezbijedilo zastupljenost djece iz različitih gradova Crne Gore. Pri odabiru se vodilo računa o rodnoj zastupljenosti i uključenosti predstavnika djece ranjivih grupa.

Stalna komunikacija predstavnika Zaštitnika sa Zlatnim savjetnicima se ogleda kroz sprovođenje različitih zajedničkih aktivnosti kao što su: učešće i stalna komunikacija tj. otvorena debata u okviru interne mreže o različitim pravima djeteta i položaju djeteta u crnogorskom društvu, planiranje i sprovođenje konferencija i javnih nastupa, sprovođenje radionica i fokus grupa sa Zlatnim savjetnicima, sprovođenje trening radionica. Zlatni savjetnici učestvuju u aktivnostima koje Zaštitnik organizuje i svojim stavom i angažovanjem doprinose njihovom sprovođenju. Aktivnosti koje izdvajamo su:

- organizovanje i sprovođenje Konferencije „Neka se čuje i naš glas!“ koja je bila posvećena poštovanju prava djeteta na participaciju, u okviru koje su Zlatni savjetnici skrenuli pažnju crnogorskoj javnosti, kreatorima politika i drugim subjektima na probleme u ostvarivanju ovog garantovanog prava.
- organizovanje i sprovođenje Konferencije „Reci NE nasilju“ koja je bila posvećena problemu nasilja nad i među djecom u okviru koje su Zlatni savjetnici podijelili svoje stavove i iskustva u vezi sa pojavom nasilja koje djeca u Crnoj Gori trpe (ili vrše).
- Učešće u medijskoj promociji važnosti poštovanja prava djeteta u Crnoj Gori i promociji Zaštitnika kao mehanizma zaštite dječijih prava.

Učešće Zlatnih savjetnika Zaštitnika u procesu izvještavanja

Zlatni savjetnici su smatrali da je važno da se o pravima djeteta čuje i od strane same djece i inicirali su izradu posebnog Izvještaja o implementaciji preporuka UN Komiteta za prava djeteta, a što je Zaštitnik prihvatio. Proces izrade Izvještaja podržala je međunarodna organizacija Save the Children.

Zaštitnik je procijenio da je neophodno dodatno osnažiti Zlatne savjetnike kako bi na kvalitetan način sprovedli istraživanje u različitim gradovima Crne Gore, i na taj način prikupili mišljenja i stavove djece na definisane teme.

Oснаživanje Zlatnih savjetnika je podrazumijevalo edukacije i treninge na teme prava djeteta, kao i upoznavanje sa preporukama Komiteta UN datih Crnoj Gori (2010). Zlatni savjetnici su takođe prošli intezivan trening upoznavanja i savladavanja tehnika i metoda prikupljanja mišljenja djece/vršnjaka za potrebe terenskog istraživanja. Obradene su tehnike vođenja individualnih i grupnih (fokus grupa) intervjuja, kao i metoda prikupljanja informacija putem

upitnika/ankete. Takođe, upoznati su i sa navodima datim u Drugom i trećem periodičnom izvještaju Crne Gore o primjeni Konvencije UN o pravima djeteta za period 2010.-2015.godine. Zlatni savjetnici, nakon realizovanih treninga i edukacija, su se odlučili da predmet Izvještaja bude osvrtna na oblasti poštovanja **prava na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu i participaciju djeteta**.

U periodu od četiri mjeseca 12 Zlatnih savjetnika sprovelo je **intervjue sa 278 djece**, od toga 145 djevojčica i 133 dječaka, iz centralne, sjeverne i južne regije Crne Gore (Podgorica, Danilovgrad, Pljevlja, Žabljak, Kolašin, Kotor, Herceg Novi). Tehnikom **fokus grupa obuhvaćena su djeca iz 20 osnovnih škola i 7 srednjih škola u Crnoj Gori**. Vodeći se načelom nediskriminacije, **istraživanje je uključilo 120 djece**, od toga 58 dječaka i 62 djevojčice, **iz ranjivih grupa** (djeca sa smetnjama u razvoju, djeca bez roditeljskog staranja, djeca koja su u sukobu sa zakonom, romsku djecu, djecu na institucionalnom smještaju...).

Zlatni savjetnici su nakon terenskog istraživanja izvršili odabir radnog materijala i uradili Nacrt izvještaja Zlatnih savjetnika Zaštitnika o implementaciji preporuka UN Komiteta za prava djeteta. Potom su djeca predstavila svoje nalaze i izvještaj Zaštitniku i svojim vršnjacima na radionici i nakon prihvatanja datih sugestija i komentara Zlatni savjetnici su sačinili finalni tekst izvještaja.

Prikupljena mišljenja kroz terensko istraživanje, data u daljem tekstu, su izvorna dječja mišljenja, nijesu bila predmet analize i obrade i predstavljaju autentično viđenje djece o ostvarivanju prava djeteta u Crnoj Gori.

PRAVO NA OBRAZOVANJE

60. Komitet preporučuje da država članica:

(a) poveća kvalitet škola, posebno uvođenjem interaktivnih metoda nastave, boljom opremom u školama, povećanjem odnosa broja nastavnika u odnosu na broj učenika, obuke nastavnika i obuke kroz rad, te aktivnog uključenja nastavnika u procese reformi;

Kada je u pitanju kvalitet obrazovanja, ističemo nezadovoljstvo obimom gradiva, nastavnim programom i načinom organizovanja predavanja. Kao jedan od problema navedeno je da učenici ne usvajaju praktična znanja u dovoljnoj mjeri, „dave“ se u teoriji koja je po njihovom mišljenju često neprimjenjiva.

Mnoge stvari o kojima uče su prevaziđene, a što potvrđuju informacije koje su lako dostupne putem interneta, te smatraju da nema potrebe za preopširnim gradivom, koje im se prezentuje na prilično dosadan način. Nastava u školi treba da bude zasnovana na praktičnim primjerima, kako bi zainteresovala učenike. Kreativniji načini rada u školama su pojedinačni primjeri dobre prakse i zavise od senzibiliteta jednog broja nastavnika. Uočili smo da postoji nezadovoljstvo i nedovoljna motivisanost nastavnika i da se odražava na nastavu i djecu. Zbog nekvalitetnog

izvođenja nastave i velikih zahtjeva obrazovnog sistema, određeni broj učenika mora privatno angažovati nastavnike za dodatne časove, što u mnogome opterećuje budžet njihovih porodica.

Na osnovu sakupljenih materijala, zapaženo je da su učenici nezadovoljni tehničkom ne/opremljenosti škola. I dalje postoje škole u kojima nijesu adekvatni uslovi za izvođenje kabinetske nastave (fizika, hemija, biologija), a u mnogim školama nedostaje oprema za izvođenje muzičke nastave kao i fizičkog vaspitanja (fiskulturne sale, lopte, sprave za vježbanje i sl). Kabineti nisu prilagođeni izvođenju nastave iz određenih predmeta, pa se za više različitih oblasti koriste isti ili slični kabineti.

Takođe, jedan od problema koje učenici (nižih razreda) navode je težina knjiga tj. školskih torbi. Djeca bi voljela da imaju ormariće za odlagaje viška knjiga, opreme za fizičko ili pribora za likovno.

(b) osigura da obrazovanje i de facto bude besplatno;

Zaključili smo da je obrazovanje u Crnoj Gori samo načelno besplatno s obzirom na činjenicu da porodice imaju velike izdatke prilikom obezbjeđivanja školske opreme, školskog prevoza, naknada za sve vanškolske (a obavezne i školskim planom i programom predviđene) aktivnosti

„Sve je skupo. Iz našeg odjeljenja njih četvoro nije imalo para da ide na izlet, pa su druga djeca skupljala novac da bi išli zajedno.“ (djevojčica 14.godina, Bar)

i sl.

Ovaj problem izraženiji u porodicama koje broje dvoje ili više djece, kao i u siromašnijim opštinama sa sjevera Crne Gore.

„Nas je troje, knjige koristi prvo brat pa sestra pa ja. Dok dođu do mene nema pola stranica i sve je išarano“ (dječak 13.godina, Bijelo Polje)

Besplatni udžbenici se obezbjeđuju za učenike/djecu čije su porodice korisnici materijalnog obezbjeđenja porodice. Medjutim, dodjela tih udžbenika često kasni, te ih učenici dobijaju

mjesecima nakon početka školske godine. Stiče se utisak da mnoge porodice i ne znaju da bi mogle ostvariti pravo na besplatne udzbenike.

Učenici romske nacionalnosti su podijelili iskustvo da su ranijih godina imali pravo na besplatne udžbenike samo do IV razreda osnovne škole, što u mnogome ograničava i onemogućava nastavak njihovog školovanja.

Djeca sa smetnjama u razvoju koja pohađaju redovan obrazovni proces po inkluzivnom programu su istakla da njihovi roditelji nabavljaju, kupuju, štampaju knjige na Brajevom pismu, a nerijetko i sami angažuju o svom trošku asistenta u nastavi koji je neophodan učeniku kao tehnička podrška tokom nastave.

„Za osnovnu školu bi trebalo da udžbenici budu besplatni za svu djecu, da bi škola bila besplatna“. (dječak 15.godina, Danilovgrad)
„Likovna kultura je zapostavljena i učenici su prinuđeni da sami nabavljaju potrebnu opremu za izvođenje nastave.“ (dječak 15.godina, Pljevlja)

Jedan broj ispitanika je ukazao na problem prevoza učenika navodeći da ne

postoji prevoz koji je namijenjen isključivo đacima, te da red vožnje nije usklađen sa početkom i završetkom nastave.

„Ja i sestra pješačimo 9 km do škole“
(dječak 12.godina, Podbišće-Mojkovac)

Uočen je problem nedovoljne podrške talentovanoj djeci, institucije na nacionalnom i

lokalnom nivou ne ulaže u njih, njihov potencijal, niti stimuliše razvoj njihovog talenta.

„Mene zanima hemija iako je to štreberski ali moja škola nema dvije epruvete a kamo li šta drugo. Šalju me na takmičenja i osvojila sam dvije nagrade do sada ali bi voljela da imam bolje uslove pa da osvojim još neku“ (djevojčica 14.godina, Herceg Novi)
„Trebalo bi uvesti nove predmete. Npr., film i robotiku kroz izborne predmete“ (dječak 12.godina, Bar)

(c) preduzima neposredne mjere da osigura da se djeci ne onemogućava pristup obrazovanju po bilo kom osnovu;

Djeca uočavaju da je sve više djece sa smetnjama u razvoju upisano u redovne škole. Škole nemaju uslova da prilagode kako prostorne tako i kadrovske resurse djetetu sa posebnim obrazovnim potrebama. U mnogim školama se improvizuje i nastavnici se snalaze na različite načine da prilagode nastavu djetetu sa smetnjom, ali im to uvijek ne polazi za rukom.

Djeca ističu da je nerijetko dijete sa smetnjama u razvoju zapostavljeno u učionici, jer nastavnik ne stiže da mu se posebno posveti, ili u obrnutom slučaju, druga djeca su u odjeljenju zapostavljena, jer je čas prilagođen jednom učeniku. Nastavno osoblje često nije edukovano da izađe na kraj sa određenom smetnjom učenika, a u mnogim školama ne postoji druga

„Voljela bih da me vrate u Resursni centar da budem jednaka sa drugarima koji takođe imaju smetnje. Tamo se svi raduju rezultatu bilo kakvom a ovdje i ne znam kakav mi je rezultat“ (djevojčica 14.godina, Berane)

„Drugarica iz odjeljenja je u kolicima tako da naše odjeljenje sve časove održava na prvom spratu“ (djevojčica 12.godina, Herceg Novi)

„Milica ima Daunov sindrom, svi se družimo. Ona voli da se grli.“ (dječak 12.godina, Podgorica)

specijalizovana pomoć i podrška. Nema dovoljno logopeda i defektologa u Crnoj Gori koji su neophodna pomoć djetetu koje pohađa inkluzivni program obrazovanja.

Djeca koja žive u ruralnim područjima obrazovanje nije uvijek dostupno ili nije dostupno na pravi način. Zbog nedovoljne naseljenosti ruralnih područja dolazi do ukidanja škola, ne mogu da se školuju od kuće, već radi obrazovanja moraju mijenjati mjesto stanovanja. Takođe, postojeće škole u ruralnim područjima su neuslovne jer se ne ulaže u njihovo opremanje upravo zbog malog broja učenika koji pohađaju te škole, a što dovodi u pitanje jednakost i dostupnosti ostvarivanja prava na obrazovanje.

„Direktor nam kupuje sveske, olovke i ostalo..naše porodice nemaju dovoljno novca“ (djevojčica 12.godina, Prošćenje Mojkovac)

„U školi imamo suhu garderobu i presvučemo se kada dođemo mokri od kiše i snijega. Nije nam teško, dolazimo svaki dan.“ (djevojčica 12.godina, Mojkovac)

„Časove fizičkog održavamo u učionici a kada je ljeto –ispred škole“ (dječak 13.godina, Žabljak)

(d) osnaži napore na integraciji djece iz populacije Roma, Aškalija i Egipćana u opšti školski sistem snažnijom obukom nastavnika, revizijom nastavnih programa i odgovarajućim metodama nastave i učenja, kao i kroz intenzivirano obrazovanje i učešće roditelja;

Djeca zapažaju da romska djeca često ne ostvaruju svoje pravo na obrazovanje, a da se ne preduzimaju aktivnosti kako bi se motivisali da se školuju. Nerijetko se dešava da ova djeca započnu školovanje, ali iz određenih razloga brzo napuštaju školu. Na fokus grupi jedan broj djece je istakao da u njihovim odjeljenima nije bilo romske djece i mišljenja su da romska djeca ili ne idu u školu ili su uključena u školu koja se nalazi u blizini njihovog naselja. Preovladava mišljenje da se nedovoljno radi sa romskom djecom, te da oni ne napreduju jednako kao i drugi učenici. U školama koje imaju dominantan broj djece romske nacionalnosti situacija je drugačija, veća je posvećenost nastavnika i njihova postignuća su vidljivija.

“Volio bih da se družim sa drugom djecom i da idem na razne sportove, ali mi nemamo para za to.” (dječak 12.godina, Podgorica)

“Meni nema ko da mi pomogne kod kuće da radim domaći jer moram da pomažem roditeljima” (djevojčica 13.godina, Podgorica)

(e) preduzima mjere da djelotovorno rješava relativno visok procenat napuštanja škole među romskom djecom i osigura da se romska djeca na odgovarajući način pripreme za vioko obrazovanje i stručnu obuku;

Ispitanici obuhvaćeni istraživanjem su mišljnja da djeca romske nacionalnosti rano napuštaju školu zbog siromaštva, zbog rada na ulici, rane udaje, ne postojanja adekvatne podrške u učenju. Smatraju da im je nepoznavanje jezika jedna od bitnih prepreka. Uočavaju da su djevojčice romske nacionalnosti više zainteresovane za školu od dječaka.

„Ja volim da idem u školu ali ne znam do kada ću. Za srednju školu ili fakultet treba puno para.“ (djevojčica 12.godina, Podgorica)

(g) nastavi da realizuje progame prevencije kako bi promovisala nenasilne odnose i stala na kraj nasilju u školama;

Učesnici fokus grupa su mišljenja da u školama postoji ozbiljan problem nasilja među djecom i nad djecom. Slažu se da je neophodno da se društvo bavi uzrocima, a ne samo posljedicama ovog problema. Iskustva pokazuju da su dječaci skloniji fizičkom nasilju, a djevojčice emocionalnom, verbalnom i spremne na socijalno isključivanje. Takođe su naglasili sve prisutniji problem nasilja putem interneta.

Kada je u pitanju odnos nastavnika i učenika, mišljenja su bila podjeljena i djeca su navela različite primjere i iskustva. Prema prikupljenim podacima, odnos nastavnika prema učeniku je različit od škole do škole, a i od nastavnika do nastavnika, a postoji razlika u stavovima dječaka u odnosu na djevojčice. Postoje primjeri dobre saradnje i odličnog odnosa koji se ostvaruje sa svakim učenikom, dok postoje i primjeri verbalnog nasilja, omalovažavanja čak i diskriminatornog postupanja od strane nastavnika. Ono u čemu su se djeca složila je da učenici rijetko traže pomoć u rešavanju odnosa sa pojedinim profesorom/nastavnikom zbog toga što se boje posljedica. Neprijatna iskustva su uglavnom vezana za verbalne neprijatnosti u vidu vrijeđanja, omalovažavanja ili nepedagoškog obraćanja nastavnika dok nisu rijetka ni iskustva

„Ne znam šta radi pedagog. Kod pedagoga se ide kada te pošalje nastavnik jer si nemiran ili ako si član neke sekcije.“ (djevojčica 13.godina, Nikšić)

„Odnos sa nekim nastavnicima ti zavisi od toga ko su ti mama i tata“ (dječak 17.godina, Kotor)

„Nastavnici su različiti ali ne mislim da su nepravedni, učenici moraju snositi odgovornost za svoje ponašanje“ (djevojčica 14.godina, Podgorica)

u vidu fizičkog kažnjavanja – čupanje za uvo ili za kosu, gađanje kredom, povlačenje za ruku ili udarac od strane nastavnika.

Na osnovu svih prethodnih zapažanja, djeca su iznijela niz preporuka:

- ❖ Neophodna su veća novčana sredstva za obrazovanje kako bi se djeci (prije svega osnovnoškolskog uzrasta) u što većoj mjeri obezbijedila besplatna školska oprema i ostala sredstva potrebna za kvalitetnije školovanje;
- ❖ Unaprijediti opremljenost škola i uskladiti je zahtjevima modernog doba;
- ❖ Neophodno je dodatno obučavati nastavni kadar da bi nastava bila kreativnija i išla u korak sa vremenom;
- ❖ Treba ulagati u sve škole, bilo da se nalaze u ruralnim ili gradskim sredinama, i obezbijediti školovanje pod jednakim uslovima za svu djecu u Crnoj Gori;

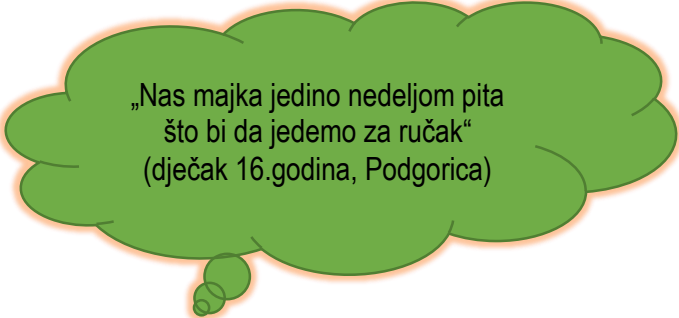
- ❖ Treba raditi na unaprijeđenju uslovi školovanja za djecu sa smetnjama u razvoju;
- ❖ Potrebno je stimulirati svu djecu koja započnu školovanje da ga završe;
- ❖ Potrebno je u većoj mjeri podržavati talentovanu djecu i stimulirati ih da dodatno rade na sebi i svom talentu;
- ❖ Treba osigurati da škole budu bezbjedna mjesta za boravak djece, škole bez nasilja;
- ❖ Stalno raditi na promociji i poštovanju prava djeteta.

PRAVO NA PARTICIPACIJU

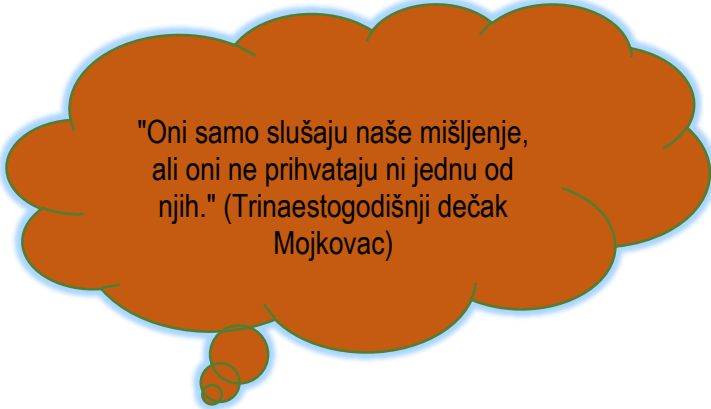
31. Komitet preporučuje da država ugovornica, uzimajući u obzir opšti komentar Komiteta br. 12 (2009) o pravu djeteta da se njegov/njen glas čuje:

(a) osnaži napore da osigura da djeca imaju pravo da slobodno izraze svoje stavove po svim pitanjima koja na njih utiču i da se tim stavovima posveti dužna pažnja u školama i drugim obrazovnim institucijama, kao i u porodici, te da smanji disparitet u mogućnostima za učešće učenika različitog društvenog porijekla i raznih regiona;

Nalazi istraživanja pokazuju da je stepen participacije djeteta u odlučivanju i izražavanju sopstvenog mišljenja porastao u svim okruženjima u odnosu na prethodni period izvještavanja (2010). Činjenice govore da je u nekim okruženjima participacija više formalna nego suštinska. Djeca najčešće zapažaju da odrasli (porodice, škola), smatraju da im je potreban veći stepen zrelosti da bi se uključili u donošene važnih odluka. Ispitanici su kroz fokus grupe i intervju izjavili da se učenicima ne ostavlja dovoljno prostora, već svoj stav nameću nastavnici i uprave škola.

„Nas majka jedino nedeljom pita što bi da jedemo za ručak“
(dječak 16.godina, Podgorica)

"Oni samo slušaju naše mišljenje, ali oni ne prihvataju ni jednu od njih." (Trinaestogodišnji dečak Mojkovac)

Đački parlamenti postoje u školama, međutim ne funkcionišu na pravi način i ne učestvuju u donošenju odluka koje se tiču rada i života u školi.

Zlatni savjetnici su zaključili da učenici ne koriste svoje pravo da iskažu svoje mišljenje u dovoljnoj mjeri iz straha od posljedica, zbog stava da neće uspjeti ništa da promijene ili ne žele da skreću pažnju na sebe.

„Skromne su inicijative pokrenute od strane školskih parlamenata, jer je podrška uprave škole više deklarativna“ (djevojčica 14.godina, Bar)

„Član sam đačkog parlamenta već dvije godine i jedino što smo uspjeli kao parlament je da utičemo na planiranje i sprovođenje priredbe/proslave za dan škole“ (djevojčica 13.godina, Nikšić)

„Mladi ljudi koji žele nešto da mijenjaju treba da postanu aktivniji i da rade na svojoj edukaciji. Nije država za sve kriva mi smo pasivni“ (djevojčica 17.godina, Herceg Novi)

(b) osigura da se djeci obezbijedi mogućnost da se njihov glas čuje u svakom sudskom, uključujući i građanska i krivična pitanja, i upravnom psotupku koji se odnosi na njih, te da se posveti dužna pažnja njihovim stavovima u skladu sa uzrastom i zrelošću djeteta;

Kada je u pitanju učešće djece i njihova participacija u postupcima pred sudom, Zlatni savjetnici/istraživači nijesu uspjeli da saznaju dovoljno od ispitanika, iz razloga što djeca nijesu imala iskustva sa ovim problemima. Ispitanici iz Centra za djecu i mlade „Ljubović“¹ nijesu imali primjedbi, kada su u pitanju procesi u kojima su učestvovali, njihovo mišljenje je traženo u svim fazama postupka i o svemu su bili obavješteni.

Djeca na institucionalnom smještaju² su djelimično zadovoljna poštovanjem prava na participaciju. Jedna od primjedbi (na fokus grupi) je bila da djeca u ustanovama ne mogu da utiču na jelovnik, izlaske i na džeparac (koji im po zakonu pripada).

Djeca čiji su roditelji u procesu razvoda braka ne dobijaju uvijek mogućnost učešća u donošenju odluke sa kojim roditeljem žele da

„Postoje pravila i kućni red koji moramo poštovati, mi tu ništa ne možemo nići nas ko šta pita.“ (dječak 15.godina, Bijela)

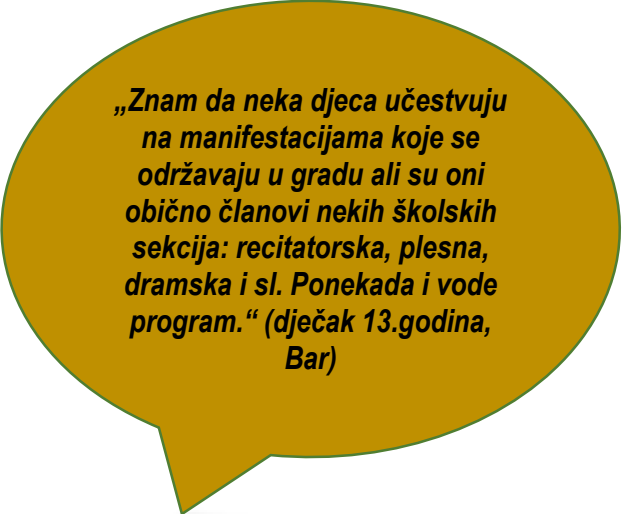
¹ ustanova koja se bavi institucionalnom zaštitom djece u sukobu sa zakonom

² JU Dječji dom "Mladost"– Bijela, ustanova u koja se bavi institucionalnom zaštitom djece bez roditeljskog staranja

žive. Ističu da su nedovoljno informisani o samom postupku, nedovoljno podržani od strane Centra za socijalni rad, a i kada ih uključe stiče se utisak da je to samo formalno.

(c) razvija sistematski pristup povećanju svijesti javnosti o pravima djece da izraze svoje stavove i da se njihov glas čuje, te da podstakne poštovanje stavova djece unutar porodice, škole, institucija za zbrinjavanje i u zajednici;

Kada su u pitanju lokalne zajednica, djeca nisu dovoljno uključena niti se njihove želje i potrebe razumiju na pravi način. U četiri opštine NVO Centar za prava djeteta Crne Gore formirao je Lokalne đачke parlamente (Bar, Bijelo Polje, Cetinje i Podgorica), koji su funkcionisali samo dok je njihov rad podržavala ova organizacija. Zlatni savjetnici smatraju da bi djeca morala biti više uključena u razvoj svoje lokalne zajednice „po mjeri djeteta“ te da im se mora dati šansa da učestvuju u izradi strateško-planskih dokumenata koji su usmjereni na potrebe djece u zajednici. Djeca i mladi nijesu u dovoljnoj mjeri upoznati koje službe, udruženja ili organizacije mogu kontaktirati, kako bi se uključili i mogli uticati na politike lokalne zajednice koje se odnose na djecu.

„Znam da neka djeca učestvuju na manifestacijama koje se održavaju u gradu ali su oni obično članovi nekih školskih sekcija: recitatorska, plesna, dramska i sl. Ponekada i vode program.“ (dječak 13.godina, Bar)

(d) osigura uključivanje djece u pripremu i sprovođenje najvažnijih razvojnih planova i programa u zemlji, kao što su nacionalni razvojni planovi, akcioni planovi, godišnji budžeti i strategije za smanjenje siromaštva.

Djeca/ispitanici su u bila veoma iznenađena kako pitanjem, tako i mogućnošću da na nivou države budu uključena u donošenju odluka u vezi sa stvarima koje ih se tiču. Organizovanje

„ Moji drugovi iz škole, već pet godina, postavljaju pitanje izgradnje fiskulturne sale, i to nije još riješeno, bez obzira na dato obećanje“ (dječak 14.godina, Cetinje)

„Dosta nam je da odrasli odlučuju umjesto nas, važno je da nas pitaju i naše mišljenje uzmu u obzir“ (djevojčica 16.godina, Podgorica)

Dječijeg zasijedanja u Skupštini Crne Gore³ unazad osam godina predstavlja najveći stepen dječjeg učešća. Ovaj model dječje participacije osigurao je vidljivost i da se glas djeteta čuje. Djeca su stekla utisak da njihove probleme i potrebe donosioci odluka nemaju na listi svojih prioriteta. Pored toga način komunikacije i kvalitet odgovora na postavljena pitanja nije razumljiv djeci a nerijetko su odgovori formalni i obećanja deklarativna.

Na osnovu svih prethodnih zapažanja, djeca su iznijela svoje preporuke:

- ❖ Pravo na participaciju djeteta se mora unapređivati i djecu treba uključivati u sve procese koji ih se tiču (djeci se pruža mogućnost da se iskaže mišljenje, ali se ne uključuju suštinski, nego često samo formalno i dekorativno);
- ❖ Promovisati pravo na participaciju;
- ❖ Omogućiti djeci da budu vidljivija i da se čuje njihov glas.

PRAVO NA SOCIJALNU ZAŠTITU

40. Komitet preporučuje da država ugovornica:

(a) poveća podršku porodicama za sprovođenje njihovih roditeljskih odgovornosti, između ostalog, stvaranjem društvene mreže za zaštitu djece na nivou zajednice i osnaživanjem porodične strukture;

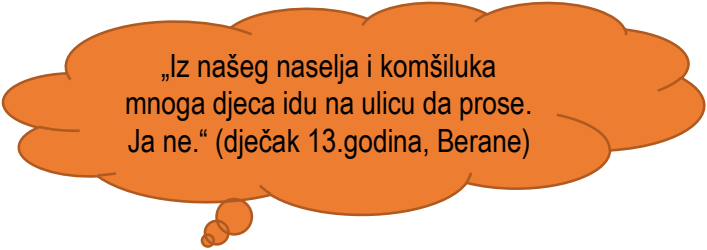
Djeca znaju da se siromašnim porodicama obezbjeđuje novčana pomoć. Međutim, smatraju da su ta sredstva mala i da ne mogu da zadovolje čak ni najosnovnije potrebe. Upoznati su da dodatak za djecu primaju neke porodice, ali im nije jasno zašto sva djeca u Crnoj Gori ne primaju dječji dodatak. Besplatni udžbenici obezbjeđuju se za djecu iz siromašnih porodica. U nekim opštinama se obezbjeđuje novčana pomoć za nabavku školskog pribora, ali se događaju propusti usljed nepotpunih evidencija i nedovoljne informisanosti. Na taj način materijalno ugrožene porodice često i ne znaju da imaju pravo na tu pomoć. Djeca ispitanici su isticali i činjenicu da su neki njihovi drugari koristili besplatan odlazak na ljetovanje i zimovanje i to pohvaljuju kao primjer dobre prakse.

(b) obezbijedi programe ekonomske i društvene pomoći porodicama sa posebnom pažnjom posvećenom najranjivijim porodicama, kao što su Romi, Aškalijske i Egipćani, porodice koje brinu o djeci sa posebnim potrebama i porodice sa jednim roditeljom;

Djeca su isticala problem ekstremnog siromaštva kod romske populacije. Neka djeca jedva da imaju krov nad glavom i samim tim nemaju uslove da ostvare mnoga prava.

³ od strane NVO Centra za prava djeteta Crne Gore, uz podršku Skupštine

U fokus grupama ni jedno dijete nije reklo da je gladno niti je priznalo da prosi na ulici ali su mnoga djeca poznavala nekog vršnjaka koji je siromašan i radi na ulici.

„Iz našeg naselja i komšiluka mnoga djeca idu na ulicu da prose. Ja ne.“ (dječak 13.godina, Berane)

(c) razvija i finansijski podržava usluge unutar zajednice usmjerene na porodicu; i

Takođe, djeca su istakla da porodicama treba više podrške od strane stručnih radnika, različitih servisa kako bi funkcionisale na pravi način i obezbijedili djeci ono što im je potrebno.

(d) osnaži socijalne službe koje nude porodično savjetovanje i edukaciju roditelja i obučava profesionalce, uključujući socijalne radnike, da pružaju pomoć roditeljima u vaspitnaju djece i nudi im stalnu, rodno senzitivnu i ciljanu obuku.

Kada su u pitanju djeca sa smetnjama u okviru socijalne zaštite su obezbjeđene različite materijalne pomoći i dodaci za porodicu, međutim ne postoje adekvatni servisi podrške u vidu savjetovanja i psihološke pomoći kako djeci tako i samim porodicama koje imaju dijete sa smetnjom. Djeci sa smetnjama je potrebna posebna pažnja i podrška. Međutim, često im nije

„ Mnogo volim Resursni centar u Podgorici tu su mi drugovi i nastavnici ali mi nedostaje porodica. Voljela bih da ovakva ustanova postoji na sjeveru Crne Gore mogla bih češće da vidim sestre.“ (djevojčica 12.godina, Plav)

obezbijeđena adekvatna pomoć u vidu pomoćnih sredstava, asistenata pri nastavi i ostalog što im je potrebno za nesmetan razvoj i lično unapređivanje. Djeca koja su korisnici socijalnih usluga u resursnim centrima ili dnevnim centrima su zadovoljna jer imaju obezbijeđene tretmane na jednom mjestu ali ove usluge ne postoje u svakom gradu u Crnoj Gori pa mnoga djeca putuju u susjednu opštinu što im je veoma komplikovano ili borave preko cijele školske godine u internatu pri resursnom centru a to ih odvaja od porodice i njihove sredine.

Djeci koja žive u ruralnim područjima je često onemogućen pristup određenim ustanovama koje im mogu pružiti različite vidove socijalnih usluga, te za njihovo ostvarenje često moraju putovati do većih (gradskih) centara. Često su i nedovoljno informisana o njihovom radu i tome na kakve sve usluge imaju pravo.

U fokus grupama se postavljalo i pitanje zadovoljstva uslugama socijalnih službe kada su u pitanju djeca razvedenih roditelja. Djeca, koja imaju razvedene roditelje (ukupno 60 intervjuisanih) u većini slučajeva nisu zadovoljna u potpunosti postupanjima centara za socijalni rad, kada su bila u prilici da kontaktiraju sa njima po pitanju narušenih porodičnih odnosa. Djeca nisu u dovoljnoj mjeri pitana kada se donosi odluka o tome kojem roditelju će biti dodijeljeno starateljstvo. Kažu da im je odlazak kod socijalnog radnika bila uvijek 'noćna mora' ili da je to bilo samo da se ispuni neka forma. Međutim, ima i pohvalnih primjera kada je djeci koja nijesu bila zadovoljna odlukom suda na kraju brakorazvodne parnice njihovih roditelja, u saradnji sa Centrom za socijalni rad, pružena pomoć i ta odluka ispravljena u skladu sa najboljim interesom djeteta.

„Razvod roditelja je dovoljno težak a još uz to moraš kod socijalnog radnika koji te tjera da pričaš sve ono što bi da zaboraviš“ (djevojčica 17. godina, Podgorica)

Sprovođeci fokus grupe stekli smo utisak da djeca nisu svjesna važnosti socijalnih servisa kao ni značaja uloge centara za socijalni rad u sistemu socijalne i dječije zaštite. Djeca koja su smještena u ustanovama za brigu i smještaj djece su, po prirodi stvari, bila najupoznatija sa ovom problematikom.

Djeca smatraju da su mnoge stvari unaprijeđene u odnosu na neki raniji period kada je u pitanju pružanje socijalnih usluga i servisa, ali su pominjali problem u odnosu na isplaćivanje određenih naknada iz socijalne zaštite, nedostatak ili nedostupnost različitih servisa kao i problem u odnosu sa socijalnim radnicima. Sve ovo u mnogome utiče na obezbjeđivanje i zaštitu garantovanih dječijih prava.

Hraniteljstvo u Crnoj Gori je zaživjelo i na njegovoj promociji se radi, ali ne dovoljno. Mnoga djeca (iz potpunih porodica) nikada nisu čula za hraniteljstvo dok o tome nije počelo da se priča u medijima (UNICEF-ova kampanja za promociju hraniteljstva u Crnoj Gori). Djeca smatraju da bi kampanja morala biti jača i svestranija kako bi se ti servisi zaista i razvili i zaživjeli u Crnoj Gori. U intervjuima se došlo do podatka da postoje primjeri da djeca koja su smještena u hraniteljskim porodicama nijesu zadovoljna uslovima u kojima tamo žive, kao ni odnosom hranitelja prema njima i često se iz takvih porodica ponovo vraćaju u Dom za djecu bez roditeljskog staranja „Mladost“ Bijela. Ovakva iskustva jako teško emotivno padaju djeci koja su doživjela takva iskustva. To pokazuje da su centri za socijalni rad često zakazali u odabiru porodice u kojoj će dijete bez roditeljskog staranja da živi. Djeca su nedovoljno pitana o tome kakva hraniteljska porodica bi njima odgovarala. Dječak koji je vraćan iz hraniteljske porodice u Dom dva puta kaže da bi volio da ga nisu ni slali jer se džabe radovao boljem životu.

Djeca bez roditeljskog staranja su u velikoj mjeri upućeni na socijalne radnike koji jesu njihovi staratelji. Djeca su u suštini zadovoljna postupanjem prema njima, međutim smatraju da bi sama komunikacija sa socijalnim radnikom kome su direktno povjerena mogla da bude na mnogo višem nivou. Česta je situacija da dijete ne može da kontaktira svog socijalnog radnika kada to poželi ili ima potrebu ili da na neku radnju (npr. sačinjavanje dokumenata, potvrda, pasoša i sl.) čeka neopravdano dugo jer je njegov socijalni radnik preopterećen poslom. U određenim slučajevima djeca koja su smještena u Domu bi voljela da imaju raznovrsniju hranu, više slobodnog vremena koje bi kreativnije trošili, više džeparca⁴. Smatraju da su vaspitači i staratelji korektni prema njima i ne znaju za slučajeve fizičkog kažnjavanja ili bilo kog neprimjerenog ponašanja.

Na osnovu svega navedenog, djeca su iznijela preporuke:

- ❖ **Siromašnoj djeci (koja žive na rubu egzistencije) je potrebno povećati dječiji dodatak kako bi ona tim sredstvima zaista mogla da ostvare sve svoje potrebe;**
- ❖ **Potrebno je informisati djecu o tome na koje sve socijalne usluge imaju pravo, kao i o tome kome mogu da se obrate u slučaju da imaju neki problem;**
- ❖ **Potrebno je da centri za socijalni rad u većoj mjeri oslušuju želje i potrebe djeteta kako bi u slučajevima brakorazvodnih parnica i sličnih sporova mogli da donose odluke koje su zaista u njihovom najboljem interesu;**
- ❖ **Potrebno je širiti mrežu hraniteljstva u Crnoj Gori budući da smo kroz istraživanje naišli na podatak da u našoj zemlji ne postoji ni jedna registrovana nesrodnička hraniteljska porodica;**
- ❖ **Iako su djeca koja su smještena u ustanovama Sistema uglavnom zadovoljna uslugama koje im se tamo pružaju, ipak je potrebno raditi na njihovom unapređenju.**

PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

50. Komitet preporučuje državi ugovornici da:

(a) poveća napore da poboljša sanitarne uslove i kvalitet brige u zdravstvenim ustanovama;

Zlatni savjetnici su kroz razgovor sa djecom dobili informacije da sanitarni uslov u zdravstvenim uslovima nijesu uvijek na zadovoljavajućem nivou, ali je jedan broj ispitanika rekao da su urađene adaptacije sanitarnih čvorova u domovima zdravlja i njihovim gradskim bolnicama. Zdravstveni radnici su uglavnom odgovorni u svom poslu. Nekada su nervozni zbog velikih redova i nestrpljivosti pacijenata. Ono što uglavnom ispitanici zamjeraju sto ljekari i sestre kada hoće da saznaju osnovne informacije o stanju djeteta uglavnom razgovaraju sa odraslom

⁴ u ustanovama gdje ih to sleduje – Dom "Mladost"

osobom koja je došla u pratnji djeteta, a ne sa djetetom. Takođe se često navodi da nema potrebnih specijalista i savjetovaništa u gradskim bolnicama i domovima zdravlja.

(b) rješava nejednakosti u pristupu zdravstvenim uslugama putem, između ostalog, daljeg razvijanja primarne zdravstvene zaštite i sprovođenjem koordiniranog pristupa među svim sektorima vlade, uključujući i bolju koordinaciju između zdravstvenih politika i onih koje imaju za cilj smanjenje siromaštva i društvene isključenosti;

„WC su u bolnicama djelimično uredni. Oni što su baš uredni, zaključani su i u njih ulaze samo zaposleni „ (dječak 14.godina, Podgorica)

„Kad odem kod doktora, doktor pita moju majku u čemu je problem, kao da ja ne mogu reći šta me boli i na koji način“ (djevojčica 14.godina, Nikšić)

Najveći problem koji djeca koja su bila obuhvaćena istraživanjem prepoznaju je svakako dostupnost zdravstvene zaštite koja nije u jednakoj meri obezbijedena u svim gradovima Crne Gore. Ispitanici koji su učestvovali u fokus grupama, žele da u manje razvijenim opštinama (posebno na sjeveru), bolnice i domovi zdravlja pružaju najosnovniju zdravstvenu zaštitu. U tim zdravstvenim ustanovama skoro da nema specijalističkih pregleda, za ozbiljniju dijagnostiku se mora ići u Podgoricu. To znači više izdvojenog vremena, veće troškove za put i smještaj ako se ne završi dijagnostika isti dan. Kod specijalista se pregledi zakazuju i čeka se nekada i više mjeseci, ne postoje čak ni sve specijalnosti (npr. dječiji psihijatri, specijalni stomatolozi za djecu sa smetnjama u razvoju). U ruralnim sredinama ambulante, tamo gdje ih ima, rade samo određenim danima, a ljekari određenih specijalnosti samo povremeno dolaze tamo.

Djeca su istakla da zbog preopterećenosti, ali i loše opremljenosti bolnica, roditelji su često primorani da za svoju djecu potraže pomoć u privatnim ordinacijama koje su bolje opremljene ali su i pregledi skupi. Iskustva djece i njihovih bližnjih govore da u državnim bolnicama i

„...imate zdravstvenu ustanovu, imate i jedan broj medicinskog osoblja, ali nemaju sredstava za rad“ (djevojčica 16.godina Pljevlja).

laboratorijama često nedostaju i najosnovnija sredstva za liječenje, pa su roditelji prinuđeni da ih sami

nabavljaju, pa se postavlja pitanje da li je takva zdravstvena zaštita zaista dostupna. Djeca su istakla da nije rijetko da moraš sam da doneseš zavoj ili da kupiš neki lijek, jer bolnica/dom zdravlja “trenutno“ to nema.

(c) razvija sveobuhvatni program za poboljšanje zdravlja majke i djeteta, uključujući i putem osnovnih servisa zdravstvene zaštite za najranjiviju djecu, pogotovo za djecu Rome, djecu koja žive u seoskim sredinama i djecu izbjeglice;

Zlatni savjetnici su kroz razgovor sa vršnjacima na temu prava na zdravstvenu zaštitu prepoznali niz problema. Naveli su da nemamo kvalitetnu zdravstvenu zaštitu, naglasili su nedostatak specijalista iz različitih oblasti, dugotrajno čekanje na zakazani pregled, nemogućnost ostvarivanja rane dijagnostike i različitih medicinskih tretmana koji su potrebni djeci, a posebno djeci ranjivih grupa⁵. Ispitanici su naveli kao čest problem nemogućnost naplate troškova za dolazak na dijagnostiku i liječenje, naplate za kupljene lijekove (refundacija). Ispitanici fokus grupa su istakli da problem nije samo evidentiran u primarnoj zdravstvenoj zaštiti što pokazuje i činjenica da mnoge tretmane, preglede, zahvate i rehabilitacije nije moguće ostvariti u Crnoj Gori te se djeca šalju u druge države. Ovakva situacija pokazuje da djeca ne mogu na adekvatan način dobiti njegu i zaštitu koja ima je neophodna u svakom trenutku i bez izuzetka. Brojni su bili primjeri gdje su djeca kojima je bila potrebna hitna ljekarska intervencija morala biti poslata u inostranstvo, čime se gubi na vremenu koje je u takvim situacijama ključno. Crna Gora obezbjeđuje liječenja u drugim državama ali to za sobom povlači niz komplikacija i teškoća (kako administrativnih/papiroloških, organizacija pratioca, obezbjeđivanje troškova puta, boravka i tretmana, refundiranje utrošenog novca). Takođe djeca /ispitanici su svjedoci da se novčana sredstva za liječenje djece u inostranstvu sakupljaju preko medija, mobilnih operatera, humanitarnih organizacija, društvenih mreža jer država ne može da pruži djetetu takav vid zdravstvene zaštite.

„Na Žabljaku se djeca ne rađaju, sve majke idu u Pljevlja jer je tamo bolnica“(djevojčica 13.godina, Žabljak)

„Svi imamo izabranog ljekara i to je dobro, trebalo bi da smanji gužvu. Ali izabrani doktor te samo pošalje kod specijaliste u bolnicu pa tamo čekaš“ (djevojčica 16.godina, Kolašin)

„Trebalo mi je mjesec dana da dođem na red da snimim sinuse!!!“ (dječak 15.godina, Danilovgrad)

“Informisanost o reproduktivnom zdravlju je slaba. Svodi se na tribine koje drži Crveni krst na kojima se pozove po pet učenika iz svakog odjeljenja, a ostali ostaju neinformisani“. (djevojčica 16.godina, Podgorica)

„Mi smo u našoj školi pokrenuli akciju o prevenciji AIDS-a, ali nismo imali razumijevanja od profesora“. (djevojčica 16.godina, Danilovgrad)

⁵ djeci sa smetnjama u razvoju, Romima, djeci iz ruralnih sredina

Na osnovu svega navedenog, djeca su iznijela sljedeće preporuke:

- ❖ Potrebno je raditi na dostupnosti zdravstvene njege svoj djeci Crne Gore;
- ❖ Neophodno je otvaranje bolnica, domova zdravlja i ordinacija, kako bi djeca mogla da dobiju zdravstvenu zaštitu u opštini u kojoj žive;
- ❖ Neophodno je raditi na opremanju bolnica kako bi djeca mogla da dobiju njegu u besplatnim državnim bolnicama, umjesto da pomoć traže u privatnim ordinacijama i inostranstvu;
- ❖ Treba osposobiti kadar koji bi omogućio pomoć djeci u svim oblastima zdravstvene zaštite;
- ❖ Sprovoditi redovne programe edukacije djece i mladih o reproduktivnom zdravlju AIDS i bolestima zavisnosti.

Istraživanje sproveli i Izvještaj sačinili Zlatni savjetnici Institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda⁶.

⁶ Bojana Šolaja, Marko Marković, Slaven Minić, Marija Kalezić, Jana Rakočević, Miljan Lončar, Maša Vučinić, Darijan Nenezić, Milutin Martinović, Milica Tapušević, Ivona Krivokapić, u saradnji sa svojim vršnjacima, uz stručnu podršku Duške Šljivančanin, savjetnice Zaštitnika za prava djeteta.